

Ljubljanski

VON

Leposloven in znanstven list.

Štev. 5.

V Ljubljani 1. velikega travna 1891.

Leto XI.

Godčeva pesem.

»**P**očiva v gróbu zgodujem sin,
Najdražji moj otrok jedin.

Kot hrast krepák, raván kot bór,
Življenja méni bil je zór.

Ponosno zrla vás je nánj,
Vzplamtela grajska hčér je zánj.

A godčev sin in knežja hčér
Jednake nista si krví.

Zaklinjal hčér je ljuti knez:
„Pretrgaj z godcem nično vez!“

Zavračal sem jedlince jaz:
„Sin moj, pozabi nje obraz!“

Todà ljubezni prave moč,
To plámen je požigajoč.

Odnesel leto časa vál,
Prijéznil v grad je vitez záll.

Očetov slišala je glás:
Poroko praznovala vás.

Na grad je zrl potr mi sin,
Nevesta knežja sólna z lín.

Hčér in sinú sva dan na dan
Očeta téšila zaman.

Obrazov dvoje zórnih prej
Molčé bledélo je odslej.

Ko prva vzvela je pomlad,
Za mrtvo hčérjo plakal grad.

Ko drugič je odbegnil mraz,
Jedlince sem izgubil jaz.

Grobár izkopal grob je nov:
Ob nje je gróbu — grob njegov.

Zapustil kraj sem solz in tóg,
Po svetu hodim sam okróg.

Na harfo pevam zdaj oprt:
Kar svet razdvája — druží smrt!«

Bistrán.

Ob stari listini.

Mrjè svetilka moja, ker p zno še bedim;
 Zamisljen pri listini nekdanjih lét slonim.
 Jednakomerno ura na steni se glasi,
 Okrog v globokem míru vse spava, vse molčí.
 Pošilja mesec v sóbo srebrni svétli žar;
 Jednajst že ura bije, a kaj mi nje udar?
 Kakó čarobno-milo skrivnosten pólumrak
 Obstira me! Prečuden se zdi mi lunin trak!
 Kaj giblje se, kaj zbira? Kaj ta nejasna zmés?
 In v mésecini blédi kaj ta pomenja plés?
 Za senco senca živa nagnéta se vrtèč;
 Obstane ura; tihi dom gledam svoj strmèč.
 Očaki sivolasi pred máno se vrsté,
 Junaki dolgobradi, device se brdké;
 Mladine živobujne naspè se zbòr cvetán
 In bábic se in mater in dece bròj glasán.
 Šepèt in gòvor, sméhi in pevanje krepkó
 O p zni uri v némo razlega se temó.
 A kdo si, kdo, prijazne, vesele družbe roj?
 Kaj res na úho bije mi dragi jezik moj?
 Oh, vem, iz starodavnih vi vstali ste grobov,
 In sèm se potrudili oglédat svet si nov.
 Nov svet, oh, béda naša, nekdanji slavski raj,
 Od tujega navála preplavljen od nekdej!
 Oh, kje so vaša sèla, kje sléd je vaših koč?
 In kje nekdanja slava, in kje slovenska moč?
 Umičete se dalje! Postojte tù z menój!
 Živite, dedje naši, ti živi, národ moj.
 Zamán — z blestečim žarom izginjajo molčé;
 Zastonj za njimi širim povzdignjene roké!
 Zamán jih zóvem; mesec se skríl je za megló;
 Polnóč mi ura bije, in spet je vse mirnó.

Zamejski.

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dób. Po vzorih dr. Niémaha napisal dr. Nevésekdo.)

(Dalje)

V.

Ro me je zapustil Azrael, in sem se iz nova zavedel zemlje, prijel je profesor z vseučilišča Svetega Simplicija mojega konja za povodec in ga pred mano vodil po mračnem poti. Dejal je:

»Sedaj pa hitiva, da prideva do mestne straže, predno léže pa-ter polkovnik v posteljo!«

Podvizal sem se in korakal za njim. Prišla sva do kraja, kjer je bil ves predor ograjen z železnim pažem, takó da ni mogel nikdo dalje. Na levi in desni stráni so bili vhodi v stransko ozidje. Pred tem pažem pa je hodila straža z dolgo sulico v roki. K steni je bila z debelo verigo prikovana težka púšica, da so mimogredoči ljudje metali vánjo mile darove za telesno stražo. Tudi pred to púšico je stala gologlava straža. Vender ni imela prijetnega pósla, ker je ne-prestano pihala sapa, da je kár šumelo pod visokim obokom.

Tedaj sem prvič ugledal vojsko nadškofa ljubljanskega. Nekateri vojaki so bili oboroženi s puškami; drugi so nosili dolge sulice in sicer iz spoštovanja do Svetega pisma, ki ne pozná drugih vojakov, nego oboroženih s sulicami. Vsa tolpa je bila jako čudna, takó da je pretresla posebno méne, ki sem s prvim življenjem svojim koreninil v devetnajstem stoletji. Oblečeni so bili ti vojaki v kratke haljice, sezajoče do kolen; gole noge pa so jim tičale v nekdanjih svetopisemskih sandalah. Tudi so bili vsi gologlavi, torej ni čuda, da se je v vrsti kazalo obilo plešastih glav, katerim je bil večni prepih, v katerem so opravljali službo, spihal vse lasé s témena.

Pred pažem obstaneva. Takoj skoči stražnik od púšice pred naju in nama s sulico zabrani dalje. Najprej pregleda mojega spremljevalca in reče porogljivo: »Ali se zopet potičeš tukaj? Saj itak nimaš beliča, da bi kàj dal!«

»Prav praviš, frater Miha«, reče moj spremljevalec, »z mano ni nič! Kakó pa sicer, prijatelj, ali si zdrav?«

»Vse bi še bilo«, odgovori vojak Miha kislega obraza, »ko bi me le vedno ne bolela ta prekleta glava!«

»Glava! Aha, to prihaja od prepaha!«

»Dà, dà, od tega vražjega prepaha!«

Skrivoma vprašam znanca svojega: »Kakó, da kolne takó?«

»Tiho! Ti vojaki imajo záse posebno zlatopečatno pismo, katero jim dopušča celó kletev zaradi vojaške discipline.«

»Kdo pa je to?« vpraša sedaj vojak Miha.

»Tujec, ki ostane nekaj časa v našem mestu.«

Kakor bi jelo goretí v slamnati strehi, takó se razvname vojak Miha.

»Tujec, za Bóga«, zakliče osupel, »in v mesto sili! Pokličite patra poročnika, hitro, hitro!«

Zdajci se kakor mravljinци vsujejo gologlavi vojaki s postranskih prostorov in me obkrožijo od vseh stranij. Strmèč me opazujejo od nog do glave in si pripovedujejo, da je prišel tujec, ki hoče v sveto mesto. Da je prišla zver pred paž mestne straže, ne bila bi vzbujala večje pozornosti, nego jo je vzbujala neznatna moja, iz nova ustvarjena oseba.

Skoro prisopiha tudi pater poročnik. Oblečen je bil v svilnato haljico, ali za službe svoje si je bil pripasel rejen trebušček, da so drobne nožice kàr omahovale pod njega težo.

»Kaj je zopet?« kriči že od daleč in rožljá s sabljo po tlaku.

»Kaj je zopet, gologlavi psi, ki ne daste človeku niti trenutek mirú?«

Odgovori mu frater Miha:

»Pater poročnik, tukaj je tujec, ki sili v mesto.«

»Tujec!« — Zdajci se zadere na Miho: »Naravnost se drži, ako govoriš s poročnikom svojim!«

Vojak Miha se še bolj raztegne in stoji kakor drevó:

»Pater poročnik, tujec je, in okrog trebuha ima pas, v katerem je videti obilo denarja.«

To patra poročnika nekoliko potolaži.

»Odkod prihajaš?« vpraša me osorno.

»Iz krajev sibirске republike!« odgovorim hladnokrvno.

»Iz krajev sibirske republike! Božja rodica, kaj mi je početi?«
Vihtel je roke po zraku in prvi hip res ni védel, kaj bi počel.
Končno zakriči:

»Le hitro k patru polkovniku, da ukaže, kar je potrebno! To ni karsibodi, ako sili v mesto takšen tujec! Morda je krivovérec, in sam Bog vé, kakšne peklenške nauke nosi v rokavih svojih! Kurirji, naprej!«

Pet vojakov pristopi. Vsakemu naročí, kam naj odrine, da oddá prevažno novico o tujci, ki sili v mesto in prihaja iz nepoznane in krivovérske republike sibirske.

»Ti pa, frater Konstancij, idi takoj na mestno ozidje! Izprožijo naj deset topov, da se vzdrami vse mesto! Zakaj velika je morda nevarnost, katera pretí po tem tujci sveti naši veri in nesrečnemu mestu našemu! Kurirji, naprej!«

Iz nova pristopi deset vojakov. Naročí jim, naj odrinejo k vsem župnim in samostanskim predstojnikom, k vsem zakristanom in kapelanom, in sósebnó k sveti komisiji za izpraševanje tujcev. Dočim še ukazuje takó, zagrmé topovi z mestnega ozidja, da se kàr strese obok nad nami. S stolpov pa takoj tudi zapojó zvonovi, in po mestnih ulicah se oglašajo trobentáči; ljudstvo se zbira, prav kakor da je začelo goretí sredi nadškofovskega dvorca.

»Nikar se ne čudi!« šepne mi profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, »nikar se ne čudi! Sedaj so minila baš tri leta, odkar je silil zadnji tujec v mesto naše!«

»Tri leta?« vprašam. »In kaj se je zgodilo ž njim?«

»Pred spomenikom blaženega Antona od Kala so ga javno sežgali, ker mu je komisija za izpraševanje tujcev dokazala kàr najjasneje, da je z vsem duhom svojim tičal v trdem krivovérstvu!«

»Na grmadi so ga sežgali!«

»To je najmenj, kar se mu je moglo zgoditi!«

»Ali postavijo tudi mène pred sveto komisijo za izpraševanje tujcev?«

»Vsekakor!«

»Dobri Azrael!« vzdihnem v sebi, »obsénči me z varstvom svojim, da ne omagam pred sveto komisijo, in da se mi ne spotakne noga précej pri prvem koraku v mesto!«

»Še nekaj«, reče mi načelnik straže. »Kakó si kàj denaren, tujec?«

»Nekaj tisočákov nosim pri sebi!«

»Nekaj tisočakov? In za polk telesne straže še nisi dal ničesar? Šestdeset lir je najmenj, kar moraš odšteti!«

Vzel sem iz pasú šestdeset lir in mu jih odštel.

»To je za polk! Za patra polkovnika pa še šestdeset lir posebe!«
Tudi te mu odštejem.

»Ako daš sedaj še méni šestdeset lir in za spoznavalce blaženega Antona od Kala tudi šestdeset lir in za mestni drevoréd svetih svetilnic takisto šestdeset lir, plačal si za sedaj, kar ti je dolžnost plačati!«

Odštejem mu te vsote iz svojega pasú, in že se mi trese srce, da se bode ubogi ta pas jel prazniti pri teh vednih naskokih! Toda čudi se ljubezni angelja Gospodovega! — Če sem še toliko vzal iz pasú, takoj se je napolnil sam od sebe; izginila mi je torej vsa skrb, da bi mi utegnil poiti dragi denar.

»Kakšen drevoréd svetih svetilnic je to, o katerem si govoril?« vprašam načelnika.

»Če prideš v mesto«, odgovori mi osorno, »tedaj se izvestno seznaš ž njim. Čakaj torej in potrpi!«

»In spoznavalci blaženega Antona od Kala, o katerih si govoril ravnokar, kje so?«

»Prédnje stopiš še danes. Mólči torej in idi k patru polkovniku!«

Po teh besedah se ponižno oglasi moj znanec z vseučilišča Svetega Simplicija, rekoč: »Naj grem ž njim, saj véš, pater poročnik, kakó potrebujem zaslužka! Ako grem ž njim, morda mi kaj dá, saj véš, da sem lačen do malega vsak dan!«

Ta ponižna in ginljiva prošnja ni padla na kamen.

»Torej pojdiva skupaj«, izpregovori načelnik straže, »in če ti kaj dá, tudi mi je prav, ker vem, da si res siromak! Vender, da ne bodeta počenjala kaj napačnega, spremijo naj vaju štirje stražniki. Straža, naprej!«

Ko se postavijo stražniki prédenj, reče še: »Frater Konstancij, sedaj grem v mesto na ženski oddelek. Ako bi me iskali, véš, kje me dobiš. Na ženskem oddelku!«

Odpró mu železni paž, in s svojim trebuškom se valí po poti v mesto. — S profesorjem pa se napotiva k patru polkovniku.

Iz glavnega predora kreneva na levo stran v temen in nizek hodnik. Straža štirih bosonogih vojakov krene za nama.

»Skoro ugledaš spoznavalce blaženega Antona od Kala, in potem rad priznaš, kakó se je človeštvo spopolnilo v zadnjih stoletjih!«

Takó se baha profesor z vseučilišča Svetega Simplicija.

»Dà, dà, človeštvo je popolno, in svetnike imamo že kar na zemlji.«

»Svetnike?« vprašam začuden.

»Sam se prepričaš in skoro. Zakaj zdajci dospeva k najdražjemu zakladu, katerega straži gologlavi naš polk!«

Radovednost moja je priklopela do vrhunca. Takrat sva prikorakala na obširni prostor; bilo je to nekako široko dvorišče, nad katerim se je raztezala steklena kúpola.

Na stotine lučic je brlelo po stenah, in svetilniki so viseli od stropa, da se je razširjala žareča svetloba z njih. Po stenah so se šopirili zlati napisi: »Triumf ali največji uspeh teorije blaženega Antona od Kala.« Ves batalijon gologlavih benediktincev je imel tukaj svojo stražo, in malone tisoč bajonetov se je lesketalo v tem svetem prostoru. Tudi je klečalo po tlaku nekaj pobožnega ljudstva in zamaknjeno zrló na železni stolp, kateri se je dvigal sredi razsvetljenega prostora proti stekleni kúpoli. In v tem stolpu je bil óni zaklad, katerega je stražil ves batalijon gologlavega polka, in o katerem so pripovedovali zlati napisi po stenah, da se kaže v njem največji uspeh teorije blaženega Antona od Kala.

Omenjeni železni stolp je bil razdeljen v več nadstropij, v katerih so bivali najpopolnejši spoznavalci te teorije. Stanovanja so bila prikrita človeškim očém; tam notri so bili ti svetniki sami záse. Ondu so izvrševali Bogú všečna dela — vsaj takó mi je pravil moj znanec z vseučilišča Svetega Simplicija — vendar jih ni smel nadzirati nikdo, kar je bilo tem pametneje, ker se je smel svet leta 4000. p. Kr. rojstvu zanašati nánje brez strahú, da bi ga prevarili.

V pritličji železnega stolpa sem ugledal nekake célice, katerih jedna stena je bila odprta proti občinstvu. Semkaj so prihajali časih spoznavalci blažene teorije, da so s podobo svojo budili zbrano ljudstvo k posnemanju in gorečnosti. Kadar se je prikazal ta ali óni spoznavalec v célici svoji, takoj se je začulo povelje patra majorja, ki je načeloval stražécemu batalijonu, in vse kohorte so vzdignile orožje pred njim. Takó so tiste dni častili spoznavalce blagonosne teorije blaženega Antona od Kala!

»Vse célice so prazne!« šepne mi spremljevalec. »Zgoraj molijo! Nekoliko počakajva, in skoro se prikaže ta ali óni, ko je vendar obilo vernega ljudstva v svetem hramu!«

Obstanem torej in v naglici prezrem, da je vseučiliški profesor pokleknil na kameniti tlak. Takoj stopi k mêní vojak in me sune v rebra, da se mi nehoté upogne koleno in da sem hipoma na tlaku

tik znanca svojega. Gotovo bi me bil vojak pretepal še nekaj časa z ročnikom suličnim, da se ni začul glas patra majorja, kličečega stražo k pozornosti. Resnično, tedaj se v sprednji célici odpró vratca v ozadji in — v célico stopi prvi spoznavalec blažene teorije. Méni se je videl čuden svetnik, ali znanec z vseučilišča Svetega Smplicija mi zašepetá: »Svet mož je, toda v stolpu so še svetejši! Sicer je pa dopuščeno, da stopiva bliže!«

Stopiva torej bliže. »To je oče Protazij«, poučuje me profesor Svetega Smplicija. »Nekdaj je bil bogat lep človek in glavo si je mazilil z dišavami, kolikor so jih dobivali po vseh jutrovih deželah. Celó toli pregrešen je bil, da so ga nekđaj mestni stražniki izteknilí, ko je pristavljal lestvico k zidu ženskega oddelka, da bi se bil priti-hotapil k nedolžnim devicam. Da se ni odkupil z denarjem, hudó bi ga bili kaznovali. Slučajno pa mu je tiste dni prišla v roke knjiga blaženega Antona od Kala. Berilo ga je takó pretreslo, da je krenil na stezo pokore. Razvnel se je proti prejšnji svoji nečimernosti in se zaklel, da se neče odslej ni umivati, ni česati, ni prej zavijati v čisto perilo, dokler mu prejšnje ne pade s telesa! In zvest je ostal obétu svojemu, in sedaj ga vidiš pred sabo jako popolnega!«

V tem je blaženi spoznavalec pokleknil v tesni svoji célici in neprestano kričal: »Pokorite se, kakor jaz! Pokorite se!«

Obleka je res kár kapala s tega izvrstnega spoznavalca preizvrstne teorije. Oblečen je bil v zgolj cape, in njega perilo je bilo prav takó črno, kakor je bila črna polt njegova. Nikdar se ni umival, nikdar česal.

»Ta se torej ne umiva in ne češe?« vprašam osupel.

»Prav nikdar!« odgovorí mi profesor.

»Za Bóga! kakó mu je to mogoče?«

»Iz posebnega darú božjega! Dokazano ni, vender menimo, da mu je pripisovati že dôkaj čudežev!«

»Čudna zemlja, čudna zemlja!« s tem vzdihom stopim k drugi célici.

»Zaradi perila,« izpregovorí mi profesor, »ne strmi preveč. Dokazano je namreč, da tudi puščavniki v starih puščavah niso nosili boljšega perila, in vender so svetniki v nebesih! Poglejva v drugo célico! Glej očeta Hijeronima!«

Tudi tukaj poklekneva. V célico je stopil drug spoznavalec blažene teorije. Bil je to šibek mož s prav krepko in močno levo nogo.

»Kakšne zasluge ima oče Hijeronim?« vprašam radovedno.

»Velike, velike!« odgovorí mi stari znanec. »Krčmàril je nekđaj in v gostilni svoji gojil vsakovrstno pregrešno veselje. Posebno rad

je plesal, in sumnjali so celó, da je plesal ob praznikih in takó grešil. Toda kaj se zgodi? Čital je knjige blaženega Antona od Kala, in takoj se mu je raztajalo srce, in kesal se je in preklinjal tiste čase, ko je plesal in cvetel v pregrehah svojih! Obetal je, da ne bode plesal nikdar več, in da bode kolikor móči živel na jedni sámi nogi. Takó, kakor ga vidiš sedaj, živí že leta in leta. Na samotnem prostoru je bival, leta in leta stojěč na levi nogi. Dež je lil nánj, sneg je padal nánj, in živel je samó ob tem, kar so mu darovali usmiljeni ljudje. Končno so ga poklicali v stolp spoznavalcev blažene teorije, in v tej célici ga vidiš sedaj malone ob vsaki uri. Večje popolnosti si kár misliti ne moreš!

Kakor štorcklja sredi močvirja, stal je sveti mož sredi svoje célice, podoben kamenitemu kipu. Niti uda ni premeknil, kár trenil ni z očesom. Bil je popolnoma zamaknjen v svoj pôsel, in šele za kakih šestdeset minut se mu je pričela tresti orjaška leva noga. Omahaoval je, končno pa se zgrudil kakor posekano drevó po tlaku célice svoje. Ondu je obležal.

»Kaj li sedaj?«

»Sedaj bode nekaj časa počival, potem pa se zopet postavi na levo nogo. Stal bode dolgo uro takó, kakor si ga videl!«

»Ali ničesar ne govori?«

»Kaj mu je treba govoriti, toli izbornemu in vzpodbudnemu vzgledu!«

»Ako se dobro spominjam, živelí so že nekđaj v sivih časih taki spoznavalci, ki so se postavljali na visoke stebre, vernemu ljudstvu v posnemo?«

»Res je! Ali tisti so stali na obeh nogah. Naš spoznavalec pa stoji na jedni nogi. Prav to je napredek našega stoletja!«

»Priznavam, napredka ni móči utajiti!«

»Čas je, da odrineva. Ako se spoznavalec postavi na levo nogo, ne smé nikdo izpred njega célice, dokler ne omahne po tlaku. Takó je zapóved posebnega nadškofovega dekreta.«

Hitro odrineva k tretji célici. Ko pogledam iz nova proti drugi célici, že stoji blaženi mož na levi nogi, kakor močvirski ptič, prežěč na žabo v mlaki.

»Čuden svet, čuden svet!« vzdihal sem neprestano.

Tudi tretja célica je že imela svojega prebivalca. Bil je mož orjak v najboljši dóbi življenja svojega. Ne smem pa zamolčati, da je moral blaženi mož nekđaj mnogo piti, kakor sem sodil po njega

obrazu. Morda je profesor z vseučilišča Svetega Simplicija ugenil moje misli.

»Pijanec je bil nekdam!« reče mi tiho.

»Zakaj pa neprestano joka?« vprašam prav takó tiho. Oni v célici števil. 3 se je namreč zvijal po tleh, kakor bi ga mučile najhujše bolečine, in jokal in tulil, da me je bilo kàr groza.

»Pijanec je bil v mladosti svoji,« nadaljuje učitelj, »in pil je, kar se je dalo piti. Nekdam je pijan zabredel v ženski oddelek. Čista devica mu pride naproti. Kaj se zgodi? Satan ga zmoti toli hudo, da oberóč goreče in strastno objame to devico. Vrgli so ga v ječo in mu dali v roke knjige blaženega Antona od Kala. Zopet prečudno spokorjenje! Takó silno se je skesal zločina svojega, da je pograbil ostro sekiro in si odsekal levo roko, s katero je nekdam objel nedolžno devico. Takó se je spokoril oče Kozma!«

»Zakaj pa joka sedaj?«

»Ker po njega mnenji pokora še ni dovršena!«

»Kakó li ne?«

»Saj si vender čul, da je oberóč objel devico. Z obema rokama je grešil, kaznil pa si je samó jedno roko!«

»Naj si pa odseka še drugo!«

»Kakó li, ako si je že prej odsekal levo roko?«

»Res, nemogoče! Oče Kozma joka tedaj zató, ker si ne more odsekati še desnice, s katero je objel nedolžno devico?«

»Takó je, takšen je vir žalosti njegovi! Neprestano si želí še tretje neomadeževane roke, da bi si ž njo odsekal pregrešno desnico!«

»Čuden, čuden svet!«

(Dalje prihodnjí.)

Nádeja in spomin.

V življenji mrjóčih sínov
Drevé se leta naprej:
Starost je dóba spominov,
Mladóst je dóba nadej.

Spominov blaženih nima,
Kdor upa prerad in preveč,
Uničí nádeje zima,
Ostane — spomin peréč.

Bistràn.

Razmere gorenjskih kmetov okolo leta 1500.

Po arhivnih virih spisal Anton Kaspret.

(Dalje)

praša se, s kakšnimi novimi davki so obteževali graščaki svoje podložnike, kakó so si množili dohodke in kakó so ravnali pri tem?

Novе terjavščine so bile ali vzvišani davki v denarjih in pridelkih, ali težja tlaka.

Navadno je graščina množila svoje dohodke s tem, da je nalagala prenaklade (Ueberzins). Kmetu se je naročilo, da mora za uživanje svojega zemljišča razven urbarskih davkov posebe še plačevati naklado, katero so imenovali prenaklado. Ako je bilo zemljišče dobro in naklada zmerna, izhajalo se je še; ali poroča se nam, da so nalogali kmetom toli visoke naklade, da so morala višja oblastva posredovati in pomagati. Takó so ukrenili cesarski poverjeniki okolo 1500. leta, da se odbije presežna naklada, katero je jemal bleški graščák, Hartmann pl. Kreyg od nekaterih kmetov v Česnjici in Bistrici, in da se pravično ravnaj z ubogimi tlačáni.¹⁾

Še več dobička so imeli graščaki od kupne pravice. Že v XIII. stoletji je bilo obično, da so vlastelini dajali tlačanom svojim in drugim podložnikom kupno pravico do zemljišč; s to je dobil podložnik pravico, ne da bi kratil nadvlastnikovega prava, prodati zemljišče ali pa za dedščino zapustiti potomcem svojim. Zajedno je varovala kmeta, da se mu niso samovoljno zvišali davki. Le kdor je pustil zemljišče v púščo ali obdelaval nemarno, ali se branil tlačániti, izgubil je kupno pravico. Ker so baš ob obratu XV. veka graščaki vzvišali vse davščine in terjali težje tlake — pripetilo se je večkrat, da so se zadeti kmetje upirali. V takem slučaju so jim vzeli kupno pismo ali pa so razveljavili kúp. Ako je hotel kmet zopet dobiti kupno pravico, moral je drugič plačati kupnino ali se pa odpovedati koristi kupne pravice. Zaradi takega izvrševanja kupne pravice so se

¹⁾ Glej I. na str. 110.: »Item der von Kreyg hat auf einer hube zu Feystritz am ueberzins daraufgeschlagen, derselbe zins soll abgethan vnd der ormannu bey alten herkommen gehalten werden; item mer hat der von Kreyg einen ueberzins auf des Fritzens hube zu Kerschorf geschlagen, der soll auch abgethan werden«.

pritožili bleški kmetje proti graščinskemu imetniku Juriju pl. Pucheimu: »Omenjamo tudi to, da je dajal svojim kmetom kupna pisma in urbarje po 10 gld.; toda za nekaj časa, ko si je kmet že postavil stan na zemljišči, vzel mu je pismo, in takó je izgubil kmet to, kar je dal svojemu gospodu«. ¹⁾ Če so graščáci iz navedenega vzroka preklicali kupno pravico, trdili so smelo, da niso nikomur vzeli imovine krivično ali brez pravega vzroka, vendar je bilo po mislih kmetov takšno ravnanje krivično, ker jim graščina ni povrnila denarja, katerega so potrošili za zgradbo svojega dóma in jih ni odškodila za trud, katerega so imeli z obdelavanjem zemljišč.

Vender tudi óni podložniki, ki so natanko izvrševali dolžnosti svoje, niso bili gotovi koristi kupnega pisma. Če niso imeli graščáci formalno pravega povoda razveljaviti kupne pravice, odkupovali so kupna pisma in so oddajali zemljišča kmetom, ki so obljubili plačevati večjo naklado. V Srednji vasi (Bohinj) si je osvojil Jurij pl. Kreyg, povrnivši kupnino, plemenitaško posestvo, od katerega je plačeval neki Marin po 20 šilingov; nató mu je naložil letno prenaklado pol marke šilingov. ²⁾ Jurija Kreyga naslednik Hartmann se je takó še bolj okoristil, ker je jedno zemljišče, prej pripadajoče imenovanemu posestvu, oddal za 10 šilingov cerkvi Sv. Marjete, drugo pa tlačánu, ki mu je plačeval dve marki; takisto so mu plačevali štirje drugi tlačánje. Prav takó je odkupil Hartmann pl. Kreyg kupno pravico do nekega zemljišča v Bistrici in jo preobložil z naklado. Gledé na prvi odkup so ukrenili cesarski svetovalci, naj vzame pl. Kreyg denar, s katerim je odkupil pravico, nazaj, in vrne posestvo v Srednji vasi. Zaradi drugega slučaja se mu je naročilo, naj se izpriča, ali ima pravico nalagati naklado cesarskim podložnikom. ³⁾ »Ne vem«, odgovoril je Hartmann Kreyg, »katero zemljišče imajo v mislih, tudi zánje nisem mogel pozvedeti; če se je pa takó ravnalo, kakor se je poročalo, to je, če se je pravica odkupila, zakaj ne bi užival svojega posestva po svoji pravici in nalagal naklad po svoji potrebsčini? Prav takó odločen bodi moj odgovor tudi na pritožbo zaradi Friderikovega zemljišča v Česnjici.« ⁴⁾ Tudi v naslednjih letih so odkupovali graščáci kupna pisma, kakor vidimo iz suplikacije Blejcev 1515. leta, in to je napotilo tudi blagomisleče kmete, da so se pridružili upornikom.

¹⁾ X. na str. 140. I. 1515.

²⁾ I. str. 109 in VI, str. 120.

³⁾ I. str. 109, I. str. 110, VII, str. 132.

⁴⁾ VI, na str. 124.

Nadalje so se kmetje pritoževali zaradi mrtvaščine. Po strogem pravu je pripadlo po smrti hišnega gospodarja vse očinstvo graščaku, toda že v starih časih se je ravnalo pravičneje in mileje. Navadno je vzela graščina od zapuščine mrtvaškega vola, to je najlepšo živino v hlevu, po smrti gospodinje nje najlepšo obleko. Mnogi graščaki na Kranjskem še tega niso jemali, ker se jim je zdelo krivično in malo dostojno. Izpregledali so jim posebno takrat, ako je zapustnik kaj vótil cerkvi. Navadno se je dajala primerna odkupnina: na Kranjskem dvanajst šilingov in četrtnika vina. Ali že ta vsota je bila previsoka, zakaj na Štajerskem je znašala odkupnina le 30 ali 32 vinarjev. Ob obratu XV. stoletja so jeli graščaki zahtevati po 10 in še več goldinarjev. »Ako umrje kmet, ki ima dediče, takoj pride gospod in jim vzame vso imovino; kaj ostáni potem dedičem? Če hočejo otroci ostati na dómu, morajo plačati po deset goldinarjev in še več, sicer jim zapade; po stari navadi smo dajali po dvanajst šilingov in četrtniko vina, in dasi je oče obdaril cerkev v oporoki, ali postavil stan na zemljišči, izgubé vender otroci, kar je pripravił oče.«¹⁾

Da se pomnože graščinski dohodki, izumili so graščaki nov davek: stavbnino. Vsak kmet, ki si je postavil na zemlji svoje občine hišo ali drugo poslopje, plačal je graščini 12 šilingov. Izvzeti so bili, kakor trdijo kmetje, le málini ob občinskih potokih in rekah.²⁾ Jednako prednost so imele hiše, katere so si sezidali slobodni podložniki na svoji zemlji.³⁾ O začetku XVI. stoletja so pobirali graščaki za stavbinsko dovolitev isti davek od slobodnih podložnikov, kakor od kmetov tlačánov. Vrhu tega je bilo strogo prepovedano, brez graščakove privolitve staviti máline ob občinskih potokih in rekah; za vsak že postavljen málin je bilo plačati v graščino po 12 šilingov stavbnine. Tudi proti tej novi obtežbi so se pritožili Češnjíčanje in Bohinjci leta 1515.⁴⁾

Nadalje so se pritožili kmetje, da terja bleška graščina desetino od vsakega kmeta, ki prodá hišo, travnik, njivo ali káko drugo zemljišče. Kmetje sicer trdijo, da tega davka prej ni bilo, toda graščák se sklicuje na staro navado, po kateri mora vsak kranjski podložnik, ki prodá zemljišče, desetino plačati vlastelinu, ta pa napisati prodajno pismo.⁵⁾ Kakor povsod, vzvišali so vlastelini tudi na Kranjskem pristojbino za napravek prodajne listíne, kar so imeli kmetje za nov davek.

¹⁾ Pritožba bleških kmetov leta 1515, X. str. 139, IX. 137, III. 115.

²⁾ IX. str. 139, in XI, str. 143

³⁾ Ibidem.

⁴⁾ IX, str. 137 in XI, str. 143.

⁵⁾ XII str. 144

Silno je razljutilo kmete, da so jih sebični graščaki in oskrbniki preoblagali z globami: Kdor ni izpolnil svoje dolžnosti, kdor ni bil gospóski pokoren ali ji ni izkazal dolžne časti, ali kdor je celó kratil nje pravice, zapadel je globi. Ker so globe imele namen posilno vzdrževati podloštvo, bile so visoke in so znašale po 10, 20 in še več goldinarjev. Ko so Blejci blizu gradú ujeli štiri medvede, dva mlada in dva stara, ki so požrli mnogo živine, zahteval je graščák po svojem oskrbniku, naj mu za plačilo prepusté vsaj kós lovskega plena. Ali kmetje so poslancu pokazali pot, rekoč, naj jih le zatoži. Nató so prodali ves lovski plen v Rádovljico, dobro vedoč, da bode izkupilo več zaleglo, nego graščákova strelščina. Pred sodiščem bi se lahko pozivali na cesarjev ukaz, ki jim prepoveduje tržiti po deželi. Vender graščák je obrnil stvar na drugo stran: zaglobil jih je za 14 oglejskih goldinarjev, ker so se predrznili svojevoljno loviti v graščinskem lovišči. »Saj jih nisem«, zagovarjal se je graščák, »kaznil takó hudo, kakor poročajo; milost Vaša le poglej v ustanovno pismo, kakšno kazen je prisoditi takemu krivcu.«¹⁾ Res da so bile za lov v graščinskem lovišči in druge prestopke odmerjene najhujše kazni na življenji in imenji, toda bile so le strašilo, dejanski se niso izvrševale; zakaj v njih ni bila določena prava globa, ampak le merílo, po katerem naj se ceni prestopak zakona. V našem slučaju so kmetje trdno menili, da je dovoljeno ubijati zverino, ki je davila njih in graščinsko živino in katere ni bila varna vsa okolica. Zategadelj in ker bi bilo graščini sami skrbeti za varstvo, menili so zaglobljeni kmetje, da se jim je storila krivica in zató so se pritožili pri briksenskem škofu, teritorialnem gospodu svojem.²⁾

Zajedno so postavili v suplikacijo še drug kazenski slučaj, ki je zanimiv zategadelj, ker kaže, da so se trudili dobiti privržencev pri drugih stanovih. Nekega dné je prišel graščákov pástorek, Krištof pl. Kreyg, na Bled in se ugostil pri kmetu Tomaži. Nató dá graščák Tomaža zapreti, rekoč: »Ja z sem tvoj gospod, ne pa mladi gospodič«. Potem ga je še zaglobil za 4 oglejske goldinarje. Po pritožbi kmetov je Tomaž plemiča prijazno vzprejel in mu postregel s poličem vina; zató se čudijo, kakó ga more zaglobiti zaradi tega. Vse drugače si je mislil Jurij Pucheimski prijazno gostílo: menil je, da je bil pri Tomaži skriven shod, pri katerem so mladega gospodiča nagovarjali, naj se pri bodoči vstaji pridruži kmetom. To se mu je zdelo tem verjetneje, ker je prišel k njemu tistega dné, ko njega ni bilo na Bledu,

¹⁾ XII. str. 147.

²⁾ X. str. 140.

in ker se je védel kmet pozneje nespodobno. Ko je graščák nekega dné jezdil iz Rádovljice proti Bledu, psoval ga je Tomaž, zasmehoval ga in kričal: »Ne ti, ampak mladi Krištof je moj gospod!« Ker so kmetje hoteli izneveriti pástorka njegovega in ž njim vred osnovati upor, dal je Tomaža zapreti in zaglobiti. Juriju Pucheimskemu je žal, da ni Tomaža kaznil po vsi ostrosti zakona; v tem slučaju bi se kmetje zbalí ostre kazni in bi bili opustili zavezo in upor, »zakaj isti Tomaž je bil jeden izmed prvih, ki so snovali zaroto.«¹⁾ Skoro ni misliti, da se je plemič Krištof udeležil kmetskega gibanja; kmetje so morda menili, da jim je mladi gospodič naklonjen in da blagovóljno podpira njih težnje, sicer ne bi bili prosili in prosili briksenskega škofa, naj ga postavi za dediča, ko bi se ne bili nádejali, da bode ž njimi ravnal mileje.²⁾ Ali je bil Krištof res blagega srca, ali si je hotel po taki zaroti hitreje pridobiti graščino in očetovo dedščino, dognati je težko.

Prepire med kmeti in graščinami so provzročali tudi slabše kovani novci, posebno takrat, kadar se je zahteval davek v gotovini. Da bi se varovali škode, niso hoteli graščáci jemati v deželi navadnih menj vrednih novcev, temveč so zahtevali po urbarji le dobrih, polnoveljavnih, takózvanih »črnih penězov.« Iz pritožbe Blejcev je razvidno, da je izgubil vsak kranjski kmet pri »ranjši« po 18 črnih penězov. Vender so se tudi kmetje izogibali škode in dajali za goldinar le po 55 krajcarjev; temu pa so se protivili graščáci, ker niso hoteli pri goldinarji izgubiti pet krajcarjev. Sevéda so kmetje malokdaj od graščákov dobivali denarjev.

Čudno je, da se kmetje v nobeni suplikaciji ne pritožijo, da jim graščáci vzvišujejo tudi davščino v poljskih pridelkih. Samó Češnjičane je težilo, da so od 30 ogonov škofovske njive poleg urbarskega davka še dajali po 4 mernike pšenice. To prihaja odtod, da se je namesto poljskih pridelkov navadno plačevala odkupnina; od XIV. stoletja je bila skoro povsod navada, da so raznovrstne urbarske dolžnosti odkupovali z denarjem.

(Dalje prihodujič.)

¹⁾ X. str. 139. in 140., XII. str. 146. in 147. Ta upor je bil leta 1513.

²⁾ X. str. 140: »Item mer ist vnser begeren, geb E. F. Gn. vns vnserm rechten erbhern, den jungen Cristof von Kreyg, den wellen wir gern haben.«

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

II. Pastir gljevski.

Na severnem stolpu gradú sinjskega, na strmi steni sivih pečin, stojé trije možje resnih obrazov in zró na pomlajeno, cvetočo okolico.

Nizko brdovje, po nekod porasteno s šumami nevisokih gabrov, brestov in hrastov, vije se okolo širne ravnine. Sêla in vasi sedé ob nje robu, kakor na obálih velikega zelenega jezera. Mnogoštevilne čede goved in kónj se pasejo po nji, da jih je videti kakor jate svetlih divjih gosíj in temnosivih lisk, ki plavajo po zelenem jezeru. Na vzhodnjem robu se vidi jasna proga: to je bistra Cetina.

Onostran ravnine se dviga sredi nebrojnih bregov, sotesk in planin temni Prolog, na čegar glavi in ramenih leží še mnogo snegá, in daleč proti severu kipé Dinare goli vrhovi v čarobnem zimskem blesku.

Ali gledajo óni trije možje krasno okolico, gole goré in zeleno hribovje, širno ravnino in bele vasi?

Vse to jih ne zanima.

Resno je okó drugega starejših móž, in žarnemu pogledu mlajšega se pozná, da le težko prikriva notranji nemir.

»Slušaj me, dragi Andre, slušaj, kaj ti rečem,« govori prvi. »Mojo hčerko Cvito zahteva oče tvoj za tebe. Ali jaz sem jo namenil drugemu, mlademu Milonu, in ne morem se mu izneveriti. In še nekaj. Ubožna kmeta sta, ti in oče tvoj, hčerko svojo pa želim dati vrlemu vitezu, srčnemu boritelju!«

»Morda govoriš prav, Baldo,« odvrne mladenič zamolklo, »ali védi, Cvite ne prestanem snubiti nikdar. Ponašáš se z bogastvom svojim. — Vender tudi jaz si hočem priboriti bogastva, da bi moral služiti i carju stambulskemu!«

»In če dovêdeš zlatega konja od Turčina, ne moreš mi biti sinovec! Pústi te misli, izberi si drugo nevesto!« takó odloči Baldo.

»In baš Turčin bode snubil za mène!« vzklikne Andro, in svetel plamen mu sije iz očíj.

»Ako te veselí, privédi 'mi pašo in bega, naj snubita záte, in Cvita je tvoja!« reče čvrsti stavec porogljivo. »Zdrava sedaj, oprostita, méni je urejati važnejših stvaríj.«

Takó je govoril Baldo Lepetun, kapetan sinjski. Ne oziraje se na Andrija in očeta njegovega, odide in pregleduje obzidje visoke trdnjave . . .

V temnem naróčaji Prologovem in na višinah bližnjih gorâ se svetijo kresovi, češ: »Turki prihajajo!«

Živahno gibanje nastane v ravnini cetinski. Konjiki sinjskega gradú vihrajo po dolini in gonijo živino, ki se na stóetine in stóetine pase po širokih travnikih, v zakrite soteske in negazne goré.

Drugi hité proti staremu grádu Čačini, drugi v mogočno trdnjavo kliško, prosit pomoči, ako bi Turki oblegali Sinj.

Kar ni rabilo v brambo trdnjave, zidane vrhu strmih pečín, odpravili so; starce, žene, otroke so odvédli v goré; samó nekatere hrabre žene se niso hotele ločiti od móž, bratov, sinóv. Ostale so, da ž njimi ali zmagajo ali umró.

Dobro in trdno je bilo grajsko obzidje. Kakor vzraslo iz pečín, gledalo je ponosno v dolino. Na stolpih in medzidjem so stali velíkánski topovi, katerih bobneči grom je pretresal vso ravnino, in daleč so sloveli »vitezovi sinjski« po neumornem pogumu in rodoljubji.

Preko Livna so se valile turške sile proti Prologu. Namerjale so se polastiti vseh mest in trdnjav do mórja in ugrabiti Benečanom morskó obrežje dalmatinsko, kateremu so vladali.

Pri Livnu se je razkrojila turška vojska na tri oddelke; leva četa naj bi udrla preko Čačine in Trilja naravnost na Kliso, srednji in desni oddelek vsak po svojem poti do Sinja, in oba naj bi zajedno planila na grad. Ko bi vzeli Sinj in Kliso, napotili bi se do mórja in napadli Splet od severa in od vzhoda.

To so namerjali Turki za prvi čas.

Na tratih in dolinicah Prologovih je bilo dôkaj hiš in gorskih stáj, kjer so redili poléti govedino in dróbnico.

Tudi Andrijevo oče je imel nad Gljevom lepo stájo, in Andro, kateri jo je oskrboval, pokazal je v nevarnosti, kakó umno in srčno vé reševati mnogobrojne čede.

Najdemo ga nekega dné na poti, ki vodi od mostú cetinskega na levi breg góri do posameznih stáj. Vozil 'je senó v pripravna zavetja, zakaj Bog vé, koliko časa bodo morali živeti v daljnih in skritih brlogih.

Ali zdajci prihité nekateri pastirji in kričé: »Turki, Turki!«

Vrnejo tovore in bežé z brda; tuđi Andro mora ž njimi. Ali soražneprve straže na konjih jih dohité, ujamejo, zvežejo in ženejo s sabo.

Andro, ki je bil nekoliko večé turškemu jeziku, začné govoriti z divjimi vojaki. Načelnika je to veselo iznenadilo, ker je mislil, da pozvé važnih novic.

Andro je bil prav zgovoren mladenič. Opisoval je trdnjavo sinjsko, nje stolpe in obzidje, govoril o braniteljih, ali takó, da so Turki mislili: »Samó ugledati jih je treba, in Sinj je naš!«

Ibru, begu mostarskemu, voditelju desne čete, zapové Musa, paša sarajevski, naj odrine v górenje pokrájine cetinske, naj jih porobi in se nemudoma napoti do mórja pri Trogiru. Andro je moral iti z Muso, da mu rabi za ogleduha. Skoro se je prekanjeni mladič toliko prikupil osornemu paši, da mu ni bilo težko delati na korist krščanskim bratom.

Sinjanje se niso udali takoj. Baldo Lepetun se je smijal paši s pečine svoje, ko je zahteval, naj izročí grad. Morali so torej Turki trdnjavo oblegati. Sevéda jim je bilo do tega, da bi spoznali obzidje, sósebnó óna mesta, kjer bi topovom in naskokom pretila manjša nevarnost in bramba. Odpošlje tedaj Musa Andrija, da se prepriča o najnovejših naredbah v grádu in mu poročí vse na drobno.

V temni nóči se ukrade Andro okolo gradú. Pod severnim stolpom, kjer silljo temne razpoke v drob nakopičenih pečin, splazi se precéj visoko. Z glasnim zvižgom, znanim samó Sinjanom, privabi stražo kraj zidú. Sedaj čuje z omotne visočine poziv: »Kdo si?« »Andro Modrić — važnih novic imam. Potegnite me góri.«

Četrť ure pozneje potegnejo Andrija po vrvi na zid, in skoro stojí pred kapetanom Lepetunom. Natanko mu poroča o móči neprijateljev in o njih namerah; Sinjanom prigovarja, naj bodo vrlega poguma, zakaj sovražniki nimajo dovólj streliva niti živeža, in slabo jim pojde, ako se kristjani čvrsto drzé . . .

Nató pokaže kapetanu in namestnikoma njegovima kraj, na katerega bodo streljali Turki z vso silo svojih topov in ga potem naskočili; zatrjuje jim, da se od severa za zdaj ni bati ničesar. — Potem se zopet po vrvi spustí v dolino in se utrujen vrne v tabor turški, kjer naznani paši nekaj na videz važnega, v resnici pa le izmišljenega in kristjanom v trdnjavi celó koristnega.

Nató so drugega dné Turki pričeli od južne strani s topovi težke krogle metati na trdnjavo. Zakaj Andro jim je govoril, da je

na severni strani nevarno zaradi podzemeljskih hodov, polnih smodnika, s katerim bi Sinjanje lahko zasuli vso turško vojsko. Topovi z gradú se oglašé in uničíjo marsikatero turško pripravo. Tudi poznejši naskoki, po katerih so morali pustiti Turki mnogo vojníkov mrtvih ali ranjenih pred zidom, koristili niso nič, in Musa je bil jako nejevoljen. Mislil je, kakó bi se bojeval drugače, ko razvidi po tridnevnih bojih, da sam ne ukloni gradú.

Andro se je delal, kakor bi znal, kaj namerja paša. Ko ga nekega večera pošlje na ogled, nagovori ga srčno: »Mogočni paša, znano mi je, da želiš pozvati Ibra bega in ž njim zajedno naskočiti trdnjavo. Obema vojskama se ne more upirati, niti se jih ubraniti. Ako veruješ sužnju svojemu, hočem ti óni dan, katerega odločiš in o zapovedani uri, bodisi v solnčnem svitu, bodisi v nočni temi, privedi begovo vojsko na óno mesto, katero si izbereš; in obleženci ne bodo ni vedeli, ni sumničili o nevarnosti, katera jim grozí!«

Musa ostro pogleda sužnika, ki se je predrznil takó naravnost govoriti ž njim; ali na lici njegovem je videti zgolj udanost in zvestoba. Torej mu odkrije svoje misli, da namerja napasti grad od južne in od večerne strani v peti nóči s pomočjo begove čete. Zapové mu to naznaniti Ibru in ga voditi na pot od Muča proti grádu. Ko prispó do kraja, kjer se vdira ozka dolinica, naj trikrat ustrelé iz puške. — »In ako izteče vse po sreči, nisi več moj suženj, nisi več ubogi ,pastir gljevski', nego obdariti te hočem, s čimer ti želí srce!«

V prihodnji jako nemirni nóči se napoti Andro z dvema konjikoma po brdih in dolinicah proti severu, da pride k Ibru na górenjo Cetino. Vodil je stražnike svoje trikrat po ozkih stezah okolo gričev, toda ne daleč od Sinja; Turčina nista opazila te prevare.

Ko sta že utrujena, skočita raz konja, da si počijeta. Andro jima ponudi iz svoje vrečice kruha, sira in — rakije; zadnje toliko, da se je Turčina dobro nalezeta in zadremljeta.

To priliko porabi Andro in se brzo vrne v Sinj, kjer ovadí vso namero kapetanu Lepetunu. Sósebnó ga opozorí, naj se peto noč ukrade na pot Muča in s tremi stréli dá znamenje ponočnemu boju. Ko bodo Muso pobili, naj drugo noč čakajo skriti pri soteski muški; priveł jim bode begovo vojsko, kakor privede lovski pes divjačino gospodarju svojemu.

Ko je mladenič odhajal iz kapetanove hiše, sreča — Cvito.

»O Andre, ti si pri Turčinih!« nagovori ga deklè.

»Dà, in služim domovini!«

»Oj, da te nejeverniki ne zaslepé s svojim zlatom, da ne izdaš dóma in rojakov! Sicer me vidiš danes zadnjikrat.«

»Ne bój se, Cvita; le pridi z očetom šesto noč na Muć, videla bodeš, kakó povabim bega na svatbo! Ali glejte, da primete Muso, ali vsaj ugrabite njega glavo, katero hranite dobro in skriváj, dokler ne pridem jaz.«

»Zakaj?« vpraša ona začudena.

»Videla bodeš, mila nevesta moja! Stóri samó po mojem nasvetu; prijatelji moji ti bodo služili v vsakem trenutku do zadnje kapljice krvi.«

Poslovita se.

»Pastir gljevski«, kakor ga nazivljejo Turki, prispè do speciéh konjikov, ko se nad Prologom že svita. Vzbudí ju, dovède konja, in zlovoljnega obraza jezditá poleg njega. Rakije danes nista marala.

Andro najde bega sredi opustošenih sêl in mu poročí zapóved Musino.

Kažipot mu je na poti proti Sinju, kakor mu reče; resnično pa ga vodi čez gole bregove in pečevite globine proti soteski muški.

V tem času priredé Turki pred Sinjem vse, česar treba za glavni udarec; ali tudi kristjanje se pripravljajo.

Pride peta noč. Na obeh stranéh je vse na svojem mestu; sevèda paša ne vé, da ga pričakuje grajski kapetan.

Na večer gré vojak iz trdnjave, da bi dal znamenje iz puške.

Polnoč mine. Bledo sijajo zvezde, miren je zrak. Turki so se natihoma priplazili do zunanjega obzidja; kristjanje prežé ob vratih in za zidom.

Zdajci jekne strél iz severa po ozki dolinici, še jeden in še jeden — in zdajci se vse oživi. Turki prinašajo lestvice, drva in snope; ljuto kričèč se plazijo na obzidje in tolčejo na vrata; ali hipoma prihruje nánje kristjanska sila: vrišč in trések in stok — neusmiljeno moré Sinjanje prestrašene nejevernike.

Musa misli, da so zdaj bégovi vojaki napadli grad tudi od severa; zató združi glavno četo svojo in jo vède za prednjimi borilci, češ, zdaj bode čas predreti v grad, pleniti in moriti. Strašen bój se vname. Pritiskajoče turške vrste polegajo kakor trava v jutranji rósi pod kosámi čilih koscev, in čez trupla ranjenih in ubitih vojakov naskakujejo nove tolpe — dohití jih ista usoda.

Zdaj se prebije peščica mladih borilcev kristjanskih do Muse paše, zdaj planejo nánj, ki se ljuto brani sredi svoje straže; ranijo

ga, potegnejo raz konja in v tej grozni gnóči odnesó proti trdnjavi.

Turki pa, ne videči poveljnika in misleči, da je poginil, zmedejo se, tulijo od jeze in sramote ter jamejo neredno bežati.

Vzhajajoče solnce sije nemili bédi turški in sveti sijajni zmagi kristjanov. Veselo kričéč podé Sinjanje sovražnike in jih posekajo, kolikor jih dohité.

Ona hrabra četica pa, ki je ujela ranjenega Muso in ga tirala v trdnjavo, bili so Andrijevi tovariši in vodila jih je — Cvita sama v viteškem oklepu. Dobro so shranili jetnika, in nikdo razven ónih, ki so se udeležili ónega podjetja, ni zvédel, kaj se je pripetilo paši. Celó kapetan Lepetun ni znal ničesar o njem.

Turško šatorišče so vzeli kristjanje in zaplenili mnogo blagá; o paši ni bilo sledú.

Po zmagi se zberó branitelji v cerkvi, katere vitki stolp gleda daleč v porobljeno krájinu, in ko širi zvon glas o srečni in sijajni zmagi, hvalijo Bogá z gorečimi molitvami.

Potem razloží Lepetun svojcem, kaj namerja zvršiti v drugi nôči, takó da vé vsakdo, kakó se mu je vésti.

Okrepčajo se in oddahnejo. Proti večeru gredó tjà, kamor je odločil Andro; v dveh oddelkih se poskrijejo v zatišji.

Grad čuvajo ranjenci in bolelni Sinjanje; na konjih se vrsté straže na poti do gradú.

Cvita je tudi danes junaški oborožena sredi zveste čete svoje.

Blizu polnoči je. Slavci pojó po grmovji v dolini, kjer je minulo noč divjal strašni bòj; s pečevitih bregov skovikajo sove, sicer je mirno, da slišiš šepetanje mladega listja.

Zdajci čuj klopot in hojo! Prvi oddelki turške vojske se bližajo, kakor je zagotovil Andro.

Na desni in na levi stráni se kopičijo visoke, strme pečine in dalje gosto grmovje, da se ni lahko gibati. Po cesti stopa sovražna vojska — in sedaj se vsuje poguba nánjo. Izza vseh pečin hrujejo Sinjanje z nožem na iznenádejane Turke, ki spoznajo prekasno, da so se ujeli v nesrečni pasti!

Andro je korakal sredi oddelka konjikov. Roke so mu bile zvezane; zakaj beg je sumničil na ónem slepem beganji po šumah in golih brdih, da ni vse v redu; ali ker je dal Musa sam zapóved, ni še hotel lbro kazniti nezvestega vodníka. Toda ko Turki vidijo, da so obkoljeni, in da jim ni rešitve, hočejo se najprej osvetiti njegovemu izdajstvu in ga posekati. Ali Andro se zgrudi na tlà in se takó iz-

ogne prvemu udarcu; vender bi ga bili usmrtili, da ni v tem trenutku hrabra četa predrila turških vrst in potolkla neprijateljev.

Andrija rešijo spon, dadó mu orožje, in na stráni Cvitini — ker ona sama je pobila Turke z bojnimi tovariši — udari mladenič na sovražnike in hoče ujeti bega.

Ali ta se bojuje kakor zver in ko ugleda Andrija, zakriči srdit, da se mu kar pene kažó na ustih: »Pes prekleti, zmija nejeverna, gjaur nezvesti! Da te razsekam na tisoč koscev!« — Toda ne koristi mu plamteči srd; ko zavihti meč na Andrija, prebode mu ostro kopje rokó, in že ga imajo zvezanega na tleh. Sovražniki bežé, kolikor jih ni dosegel meč sinjskih junakov.

Ibra odvedó v Sinj.

Kàr najsijajneje praznujejo drugo to zmago, in velika je čast Cviti, ki se je védla toli viteški, in čast Andriju, ki je po svoji vernosti in hrabrosti dal turško vojsko kristjanom v roke, kakor je oznanil sam kapetan vsem vojakom svojim.

Nekoliko dnij pozneje, ko so bili mrličí pokopani in popravljena škoda na obzidji, stal je Lepetun z Andrijem pred hišo svojo.

»Danes ti privedem Muso, pašo sarajevskega in bega mostarskega, da snubita záme. Saj si želel takih snubačev. Snubila ne bodeta drage volje, toda morebiti bodeš umel njiju molčanje,« reče Andro.

»Kaj govoriš? Pašo in bega? Kje sta?« vzklikne Lepetun.

»Ujeli smo ju v bóji, in ondu na dvoru ju lahko vidiš, ako hočeš.«

Dvojčč gré Baldo z Andrijem na ozki dvor.

Tuk stojí peščica bojnih jetnikov. Nekaj oborožencev jih čuva. Musa in Ibro sta v polnem lesku svoje častí; ali obá nosita spon, ker sta ujeta in sužnja.

»Evo, kapetane, voditelja naših sovražnikov!« reče Andro ponosno. »Zahteval si ju za moja snubača. Ker pa sem védel, da bi ne prišla prostovoljno, morali smo ju prisiliti . . . Glej, tù stojí óni vitez« — rekši pokaže na Cvito, ki je stopila bliže — »óni junak, ki je ujel pašo; bega sem zasačil jaz — tudi samó ž nje pomočjo.«

Lepetun ne more govoriti. Samó gleda zdaj na hčer, zdaj na Andrija.

Zdaj spozná tudi Musa mladeniča, in ljuta jeza mu izpremení obraz. »Ti si, pastir gljevski! Oj, ti otrovni zmaj, brezvestni ti izdajica!«

»Nisem izdajica,« odvrne mu Andro, »nejeverniku ni treba imeti vere.«

»Toda móžu!« reče Musa in potegne samokres izza pasa. Kamen drsne ob jeklo, iskre se razkropé, pok — in sivi dim zavije vse prisotnike, dočim straže pašo trdno vklenejo.

Bledega lica, ali neprestrašen stoji Andro pred njim. Cvita se trdno oklepa njega roke.

»Ali živiš? Ali te ni hotel Bog kazniti za tvoje izdajstvo?« vzkrikne paša.

»Ne srdi se, danes nisi mogočni paša, nego preprost suženj,« odgovori mu Andro.

»Izgubljeno ti je življenje,« povzame Lepetun. »Odvedite ga!«

»Dovóli, da izpregovorim nekoliko besed!« pravi zdaj paša v srbskem jeziku. »Tebi, pastir gljevski, doneslo je izdajstvo srečo, kakor vidim. Tudi méni jo je donášalo, dokler sem veroval samó Turkom . . . Vedite, tudi méne je porodila srbska mati. Zaradi dobička sem se poturčil, in poturica, izdajica prave vere, dospel sem na vrhunec zemeljske mogočnosti. Zdaj me je zapustila sreča. Po gjauru, po ubožnem pastirji, ki me je prevaril, moral sem pasti . . . Dobro tudi takó. Zakaj sem mu veroval? Ako sem zapravlil življenje, bodisi! Ali dovolite mi, da se vrnem k stari veri, predno odpotujem na óni svet. Kristjan želim umreti!«

Radostni so kristjanje, ko čujejo te besede, in Lepetunu, ki se vender ne more upirati junaški hčerki in mnogim zaslugam Andrijevim, pripravljati je dovólj za dvojno svečanost: za ženitev hčerke in Andrija — in krst paše sarajevskega.

Sevéda ni bilo več govora o smrti Musovi.

Bega mostarskega so oprostili s pogojem, da odpotuje šele po svečanosti.

Pri ženitvi »pastirja gljevskega« pa sta bila navzočna i paša sarajevski i beg mostarski.

Utrínki.

Némo dviguje se sklád
Vrhu goré razvalín,
Mnogi nad hribom orjaškim
Prešlosti plava spomin.

Vedno jednako svetál
Žarka je solnčnega trak,
Ako ga tudi zakriva
Našim pogledom oblak.

V grédi, kjer prèveč rastlín
Skupaj poganja iz tál,
Sestra pogosto družíci
Smrtno vzbudila je kál.

Nádeja polni in strah
Némih prisótnikov zbdór,
Predno igrišča jim zástor
Zadnji odgrne prizór.

13.

Iram je porážen — srcé,
Ki ga je strla bolest:
Mrtvo zaklepa nam v sebi
Mnogo, premnogo povest...

14.

Ako napira se svet
Vzórov omráčiti žar —
Vzóri ostanejo čistí,
Svètli kot solnce vsekdár.

15.

Sklepov, načrtov prevéč,
Praznih nad méro beséd:
Redko to vodi do smotra,
Rado kopnéva prevréd.

16.

Sreča nestalna igrá
Igro neznao ljudém,
Zástor prihodnjosti krije
Konec dvojivi očém.

Gr. Novák.

Brez srcá.

»Bog se méne, sin, usmili:
Glej, s temó borí se dan!
Kaj sem časa jaz sinoči
Plákala sírota v kočí,
Čákala zamán!
Greh je, sin, ponočevanje,
Često vodi do gorjá;
Greh je mater žalostíti,
Sebi greh v sramoto bití,
Sin moj — brez srcá!«

»Tiho, tiho, stroga mati,
Prèveč me dolžite ví:
Zvézde náme so síjále,
Zvézde bodo pričevále —
Greha bilo ní!

Brez srcá pa — mati moja,
Kdo vam je že to dejal?
Res, sosédova Alénka
Davno moja je mladénka —
Nji srcé sem dal!«

Gr. Novák.

Dr. Jožef Mislej, slovenski modroslovec.

Berilo prof. dr. Janka Pajka v »Slovenskem klubu« na Dunaji dne 14. sušca 1891.

Radosti čustvo in zajedno častí me obhaja, da imam priliko govoriti o móži, katerega smemo po vsi pravici prištevati slavnim možém, kolikor jih je zibała mati slovenska. Ako se pa njega ime dandanes še ne imenuje pri nas, in ako še ni našel zasluženega priznanja pri rojakih svojih, temu krivo je največ to, ker ni pisal svojih del v máterinem jeziku ter ni deloval med rojaki svojimi, ampak pisal nemški in deloval ponajveč v Nemcih, le nekoliko v Slovanih. Mož, čegar ime se menda nocoj prvič sliši v družbi slovenski, imenuje se dr. Jožef Peter Alkantarski Mislej. Znanost pa, v kateri je deloval od mladeniških let do konca dnij — nad šestdeset let! — bilo je modroslovje.

Težko bi bilo umeti in oceniti pravi pomen tega možá, ako ne bi najprej povedali nekoliko uvodnih besed o modroslovskem znanji, katero je Mislej gojil toliko časa.

Kaj je modroslovje, s čim se bavi? — vpraša me kdo. Odgovor je: modroslovje se bavi s poznavanjem človeškega duhá kot ónega bitja, s katerim mislimo, hočemo in delujemo. Da v človeku biva neka posebna moč, s katero si predstavlja zunanje in notranje predmete, s katero premišljuje, s katero snuje namene in po kateri se ravna pri delovanji svojem, tega nas uči živeje in bolje, nego vsaka beseda in vsaka knjiga — svoja izkušnja. Spoznati to moč, katero imenujemo »dušo«, ta nje svojstva, te nje močí, kakor tudi nje slabosti ter po duši razumeti svet in vse, kar je pristopno človeškemu znanju, in tudi prikazni svetá v njih bitji in v njih namenu zbirati in sestavljati v jedno celoto — to si je od nekđaj modroslovje postavilo za namen in konec.

Resnično se človek ne zadovoljuje z zgolj pojavi ali z opazovanjem jedine zunanosti, nego išče v vsem, kar se godí pred njega očmi in pred dušnim očesom njegovim, globljega pomena; človek išče zmysla, išče pomena in končno vrednosti vsake stvarí — v vsem in povsod išče »duše«. Takó mu n. pr. v zgodovini ne zadošča, da pozná dejanja, sáme vojske, sáme prevrate, sáma nasilstva in zgolj izpremembe, tudi ne, da pozná zgolj dejanja tega ali ónega velikega možá ali národa, ampak človek išče mislij, vzo-

rov, išče duše in duhá, ki se kot činitelj skriva za dejanji, ki pa je rodnik zgodovinskim pojavom. — V umetnih izdelkih človeškemu ukusu ne zadoščajo zgolj risi, same črte, jedino barve in podobe; človek išče temveč globljega zmisla, išče vzora, ki je pred očen ali ki bi moral biti pred očen v umetnih pojavih. Ta vzor pa je iz kratka duša umotvoru. — Takisto se v npravstvenih ali moralnih delih tega ali ónega možá ne zadovoljujemo s slučajnostimi njegovega življenja in tudi ne z jedinimi njegovimi dejanji in deli, četudi so bila plodovita in blagotvorna za národ ali za človeštvo, temveč povsod vprašujemo po mislih, načelih, vzorih, ki so vodili možá pri njega delovanji. Npravstvenost ali morála uprav zahteva, da zvemo za duševne namene in nagibe, in samó po teh duševnih pojavih sodimo zasluge in pregrehe. — Končno, v verskih rečéh veljá isto. Velikanski napredek se je pojavil v veronauku, ko je bila izgovorjena prevažna, svet prevračujoča beseda, katera je razsvetlila svet z lučjo spoznanja, beseda: »Duh je, ki oživlja; mesó ne služi ničemu«. — »Kar se je porodilo iz mesá, to je mesó, toda kar se je porodilo iz duhá, to je duh«. — »Veter veje, koder hoče, in glas njegov slišiš, nevedé, odkod prihaja in kam gré; takó je tudi z vsakim človekom, kateri je porojen iz duhá«. (Jan. ev. VI. 64; III. 6, 8.) Krščanska vera je tedaj popolnoma filozofska vera. Spoznavati torej čudovito stvar, katera je početek vsemu našemu mišljenju in delovanju, duh človeški ali dušo človeško, to je naloga in namen modroslovju. To visoko nalogo si je tudi postavil mož našega rodú in naše krvi, naš rojak Jožef Mislej.

Ko sem leta 1878. v graški vseučiliški knjižnici preiskaval razne knjige, tičoče se modroslovja, naletim med drugimi na naslov: Joseph Mislej: »Grundriss einer Totalgrundmathesis«. Zapišem si naslov, vender do tega, da bi si bil knjigo izposodil in jo čital, nisem prišel. Motilo me je dvoje: prvič naslov »Totalgrundmathesis«, ki je kazal matematiško delo, ali teh ondaj nisem bil namenjen čitati, drugič ime »Mislej«, katero se mi je zdelo na prvi pogled angleško, kakor se v imenovanem jeziku jako mnogo imen končuje na »ley«. V naglici nisem mislil nató, da bi imel pred sabo knjigo slovenskega možá. Takó nisem do nedavna več mislil na óno knjigo, kár zapazim leta 1889. v »Wiener Zeitung« podlistek profesorja Roberta Zimmermanna, naslovljen: »Die Anfänge der mathematischen Psychologie in Wien«. (Wien. Zeitg. 1889., listi 37., 38., 39. — 14., 15., 16. svečana.) V njem najdem na svoje nemalo začudenje navedeno delo našega Misleja in célo povest, kakó se je našlo njega ime, in kakó so se pozvedeli spisi nje-

govi (št. 38.). Ta povest je res čudovita! Robert Zimmermann pripoveduje, da je na Mislejevo ime naletel v neki francoski knjigi, katero je spisal Ribot: »Psychologie contemporaine, 1885.« Tukaj (na str. 35.) pravi Ribot, sklicujé se na nemškega učenjaka Rosenkranza, da je dunajski zdravnik, po imeni »Niesley«, obračal matematiko na dušeslovne pojave, da je pa ostal »popolnoma pozabljen« (»qui est resté complètement oublié«; šte. 38., Wien. Ztg.)

Evo ga našega Misleja — »popolnoma pozabljenega«! Kakó bi tudi ne bil? Zakaj to, kar se zdí iz početka neverjetno, vendar je res: »veliki učenjak« Rosenkranz, bivši profesor v Kraljevcu na Pruskem, imel je v rokah Mislejeve knjige in spise, kakor sam pravi, toda Mislejevo ime, katero je njim na čelu takó jasno zapisano trikrat ali celó štirikrat, prepisal je čisto krivo in ga popačil! Torej ni čuda, ako niso učenjaki pod krinko »Niesleya« brž ugenili in pogodili Jožefa »Misleya!« Ta »Odiseja« Mislejevega imena me je močno vzdramila; prešinila me je želja, da bi si bliže ogledal tega možá in spise njegove.

Mislej je živel v drugi polovici osemnajstega in v prvi polovici devetnajstega stoletja, torej v dóbi najvažnejših dogodeb, katere so se kdáj vršile v človeštvu. V to dóbo spadajo najsilovitejše državne izpremembe v Evropi: padla je turška moč; pojavil se je francoski prevrat, ki je rešil evropske národe fevdalizma; oživele so klasiške studije (F. A. Wolff) in starogrške umetnosti (Winkelmann); porodila se je nemška književnost (čas Goetheja, Schillerja); vzbudila se je iz nova Shakespearejeva muza, katera je brezkončno pospeševala ideje nove dóbe; zajedno se je porodila novejša slovanska in posebe slovenska književnost; prepородila se je končno modroslovna znanost. Naš Mislej je bil vrstnik Dobrovskemu, Kopitarju, baronu Zoisu, Vodniku, Jarniku, Čopu in nekoliko tudi Prešérnu. Tudi je bil vrstnik našemu Juriju Vegi in imenitnemu hrvaškemu učenjaku Josipu Boscovichu, katerega večkrat omenja v svojih spisih. Takó je tedaj naš Mislej stal sredi mogočnih in silovitih zgodovinskih in znanstvenih dogodkov in vplivov. Posebno močan je bil nánj vpliv Kantovih, Schellingovih, Herbartovih in Heglovih idéj, in čuditi se nam ni, da je v Mislejevih spisih obilo sledov in vtiskov mogočnih móž njega dóbe, četudi si je naš rojak na vso moč branil dúševno samostalnost. Ali znana in utrjena je zgodovinska resnica, da je vsak še takó vélik duh sin svojega časa. Iz Mislejevih spisov se prav lahko razvidi, kaj je v njih svojega, kaj zajetega od drugod.

Življenje Mislejevo, kolikor mi je znano iz drugih životopisov in po svojem trudu, v ničem ni posebno zanimivo.¹⁾ Znani so samo maloštevilni slučajji tega življenja, ali ti razširjajo jako malo svetlobe po njega zasebnem življenji. Nekateri slučajji celó niso še razjasnjeni; takó n. pr. ne poznamo ni dné, ni leta, ni kraja Mislejeve smrti.

Porodil se je Jožef Mislej dné 19. vinotoka leta 1761. Krstni zapisek v matici šentvidske sedanje župnije, nekdanjega vikarijata, slóve takó: »Die 19. 8bris 1761. Josephus filius legitimus et natalis Josephi Mislei et conjugis eius Mariae ex Podraga Babtizata (pogrešek nam. Babtizatus) est a me Josepho Brothos (Brathos?) levantibus Patrinis Casparo Premaru et Anna Maszheuka«. Slovenski bi se to glasilo: »Dné 19. vinotoka leta 1761. je bil krščen Jožef, zakonski in rodni sin Jožefa Misleja in njegove žene Marije iz Podrage po méni Jožefu Bratoži; kumovala sta Gašpar Premaru in Ana Maščevka«. Iz tega krstnega zapiska, katerega sem prejel po dobroti g. župnika podraškega, vidi se, da je porojen Jožef Mislej leta 1761. ne 1762., kakor trdijo nekateri pisatelji, (n. pr. R. Zimmermann na dotičnem mestu); da je rojstveni kraj Mislejev znana vas Podraga, ki je od leta 1890. samosvoja župnija, prej pa je pripadala vikarstvu šentvidskemu, da je tedaj naš Mislej Podražan; da se njega krstnik imenuje »Josephus Bra(o)thos«, pokvarjeno iz pravega slovenskega imena »Bratož«, katero še dandanes živi v Podragi; da se je kum imenoval »Premaru« t. j. Premrl, kumica pa »Anna Maszheuka«, t. j. Ana Maščevka ali Mašičeva, katero ime je tudi še dandanes v Podragi (prim. »Koledar družbe sv. Mohorja« za leto 1891. str. 102: »Ana Mašič«). Sploh pa živi ime »Mislej« dandanes še na več krajih vipavskih, takó v Šent Vidu nad Vipavo, v Gočah in Lozicah (prim. isti »Koledar« str. 102.—3.); v Podragi dandanes ne živi nobeden Mislejev.

¹⁾ Mislejevo življenje so opisali: Daniel Matjašovský (»Matyassovszky«): *Historia Misleyanae inventionis Pambaseomatheseos*. Viennae, 1826. s sliko.)

Constant von Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 18. Theil. Wien, 1868. (pod imenom »Mislej«.)

Ladislav Rieger: *Slovník naučný*. V. zv.

Gräffer u. Czikan: *Oesterr. Nation.-Encyclopaedie*. Wien, 1835. III. zv. in VI. zv. (Suppl.)

Poggendorf: *Biograph. litter. Handwörterbuch zur Geschichte der exacten Wissenschaften*. Leipzig, 1863. II. zv. (pod imenom »Mysley« — samó izvadek iz »Oest. Nat. Encycl.«)

Robert Zimmermann: *Die Anfänge der mathematischen Psychologie in Wien*. Wiener Zeitg., 1889., šte. 37., 38., 39., (»Feuilleton«.)

Razven teh del so mi rabila sama dela Mislejeva in razna poročila, pisma in pozvedovanja.

Ako se smé verjeti Matjašovskemu, došli so Misleji okolo leta 1403. iz Zemplinske in Abanjvarske županije na Ogerskem na Notranjsko.¹⁾

Rojstveni kraj našega učenjaka torej ni Vipava (Wippach), kar trdijo vsi životopisci, nego Podraga, kakor sem sedaj prvi dokazal iz krstnega zapiska. Vsaj v denašnji dekaniji vipavski naš Jožef Mislej ni nikjer drugje zapisan pod gôri navedenim letom in dnem, nego pri Šent Vidu. Besede Misleja samega, ki piše v tretjem zvezku svojih del, da je šel jeseni leta 1778. iz Ljubljane v »Vipavo« (Wippach), »svoj rojstveni kraj (mein Geburtsort), na vélike počitke« (III. I. del, str. LXXII.), nikakor ne podirajo moje trditve, zakaj beseda »Wippach« tukaj rabi, kakor večkrat, za ves vipavski okraj, v katerem je ravno Podraga.²⁾ Sicer pa je prav trdil, ker je takrat Podraga pripadala vipavski župniji.

Da je naš učenjak Jožef Mislej prav tisti, kateri je zapisan v krstni knjigi pri Šent Vidu, vidi se iz več okolnostij: prvič, ker se sklada rojstveno leto tudi po drugih zapiskih Mislejevih, v katerih govori o dijaških svojih letih, z letom 1761. (prim. III. zv. I. del str. LXXII.), drugič, ker Matjašovsky izrecno navaja, da je tisti dan njega rojstveni dan (str. 1.), tretjič posebno iz predimka »Peter Alkantarski« (»Peter von Alkantara«), katerega si je pridela Mislej, kar se vidi na čelu drugega in tretjega zvezka njegovih del, dočim stoji na čelu prvega zvezka samó »Joseph Misley«. V krstni knjigi nič ne stoji o tem »Petru«; ali če primerimo god tega svetnika in 19. dan vinotoka, vidimo, da je ta dan meseca god sv. Petra Alkantarskega. Mislej si je tedaj, ne da bi bil nánj krščen, izbral za patrona svetnika rojstvenega svojega dné, sv. Petra Alkantarskega, po stari šegi slovenski. Zató niti misliti ni, da bi naš učenjak Mislej ne bil tisti Mislej, katerega navaja krstni zapisek šentvidski. (Dalje prihodnjič.)

¹⁾ Prim. Matjašovskega: str. I. Ime »Mislej« izvaja isti pisatelj od posestva »Mislec« v Abanjvarski županiji (ravno tam). Ali méni se zli prazna povest, da bi se bili Misleji preselili z Ogerskega; takisto neupravičeno je takšno izvajanje imena »Misleje«.

²⁾ Onim, ki tega okraja ne poznajo, bodi povedano, da je vas Podraga ob desni roki v stráni vélike ceste, ki vodi iz Vipave v Šent Vid nad Vipavo.

Pop Pero.

Črtica iz Bosne. Spisal R. Perušek.

inilo je najst let, kar sem potoval v Sarajevo, da v srebrni Bosni poskusim srečo svojo. Pot ni bil baš prijeten. Poslednji dan, ko sem se moral voziti na odprtem poštenem vozu, lilo je neprestano, kakor da se ponoví veseljni potòp. Lahko si vsakdo sam misli, kakšna čustva so mi polnila srce. Stopil sem na zemljišče, katero je bila takrat jedva zasela avstrijska vlada in kjer je bilo še vse bolj urejeno po turškem, ali prav za prav neurejeno. Da ni v tej deželi kar najmanjšega »komforta«, tega sem se bil prepričal že prejšnje dni. V Sarajevu, kamor sem bil namenjen, nisem imel nobenega znanca, in po poti me je obhajala misel, da bi bilo najbolje, ako se takoj vrnem domóv. Vzemi v poštev še neprijetno vožnjo in grdo vrème, in jasno ti bode, da se mi je vsaka nova prikazen pojavljala v najneprijetnejši luči, in da sem vse stvari sodil po domačem kopitu. Ta sodba pa je bila sevèda vselej neugodna za nove pojave, katerim sem se pozneje takó privadil, da so se mi jako omilili, in da sem se težko ločil od njih.

V Blažnji, dókaj velikem sèlu, menjali so poslednjič konje. Skočili smo raz vozove, da si iztegnemo otrple ude in podražimo želodec, več iz dolgega časa nego iz potrebe; ta z malovrednim pivom, óni s čifutskim vinom; nekateri pa smo posrkali v turški kavarni čašico črne kave. Pred kolibo, v kateri je bila pošta, bilo je mnogo ljudij, večinoma vojakov. Z mladim uradnikom, katerega je vodila tista usoda v Sarajevo in s katerim sem se bil seznanil že na savskem parniku, hodila sva po sèlu, dokler se ni dalo znamenje, da je pošta pripravljena na odhod. Posédli smo v različne kočije, pred katerimi se je vozila dolga vrsta vojaških tovornih vóz, ki so peljali različne pošiljatve in prtljago potnikov. Zdjaci ugledam pravoslavnega popa, ki se je izmotal iz množice seljákov, kateri so mu poljubljali roko. Pripravljal se je, da prisède k vozniku jednega tovornih vóz. Vèdel sem sicer, da so pravoslavni popje v Bosni precèj preprosti ljudje, katerih ne teží velika učenost in kateri se tudi v vsakdanjem življenji svojem ne razlikujejo mnogo od duhovnih svojih ovác, zakaj videl sem celó v Karlovcu pravoslavnega župnika, ki je o belem dnevi s hlebcom kruha pod pázduho korakal po vélikem trgu. V Sarajevu pa sem se preveril, da se tudi »preosvešteni« gospod metropolit ni držal etikete,

navadne pri nas zapadnjakih. Posetil je na čaršiji (trgu) prijatelja trgovca in s podvrtimi nogami sédel na čepenek (dolgi del ónega zavrora, katerega položé pri otvorjenji dučana [prodajalnice] na kole, zabite v tlá pred njim, dokler se górenji del ne dvigne in se z drogi ne podprè ob stene). Potem si je vil cigarete in jih pušil, zajedno pa srkal kavo. Mi sevéda imamo drugačne pojme o dostojanstvenosti, nego iztočnjaki, in prepričal sem se pozneje, da so se tudi turški štabski částniki, begi in age svoj čas takó védli pri znanih trgovcih. Naš pop, katerega hočemo opisati, ni se mi zdel po zunanosti svoji vreden, da bi sédel v poštna kóla med kolikor toliko olikane ljudi. Imel je na sebi široke čakšire (hlače), katerim se ni več poznala prvotna barva, takisto tudi ne dječermi (telovniku). Na dječermi in anteriji (nekakšni dolgorokavi površni srajci) ni bilo gómbičev, s katerimi se pripenjata ti oblačili; dolga rokava sta mahala daleč kakor dve zastavi, ko je gibal z rokami. Nekdaj rdeči pas se je izpreminjal v različnih barvah, zakaj od solnčnih žarkov in drugih vremenskih vplivov so obledele barve ob gubah. Črna mantija (duhovna haljina) je kazala obile sledove, da se je že često borila s šiljastimi in topimi stvarmi, zakaj pokrivala so jo mnoge krpe, katerih ni prišila roka mojsterskega krojača. Različni razpórki so bili daleč vidni in so pričali, da mati popadija, ko je krpala obleko vojnu svojemu, ni izbirala pravega konca, ali pa da avstrijski židovi, ki izvažajo take stvari v Bosno, niso prodajali poštenega blagá, ki bi ohranilo prvotno barvo. Glavo je pokrivala kamilavka (nekakšen polsten, Filz, cilindar brez okrajcev), na kateri je ležala debela plast prahú. Ali ne samó obleka, nego tudi obraz popov, ni bil kár nič prikupen. Lice je bilo temno zagorelo, ust ni bilo videti, ker so jih pokrivali dolgi brki. Razmršena brada in dolgi lasje, na pol črni, na pol sivi, obkrožali so ves obraz. Ker je bila kamilavka nizko potisnjena na čelo, nisi videl od vsega obraza drugega, nego širok nos in pod štrlečimi obrvimi žive oči. Ali joj, jedno je močno škililo, in jedno véko je sezalo mnogo niže nad okó, nego drugo, takó da se je smel obraz res imenovati grd. Pokazal sem popa tovarišu svojemu, ki je jednako sodil o ličnosti njegovi in mi dejal: »Ako bi tega človeka srečal v samoti, ponudil bi mu od daleč denar in uro!«

Po teh malo laskavih črticah bi sodil marsikdo, da sem se namenil popisati človeka, ki bode strahovit razbojnik v tej povesti. Zeló se motiš! Zvédel bodeš, dragi čitatelj, da je ta mož jako kroták in pohleven, da ni še nikomur zakrivil lasú.

Ko prispem končno zvečer v Sarajevo, poiščem si nočišča, da se kosti počijejo od grozne vožnje. Drugi dan se praznično oblečem

in se napotim v gimnazijsko poslopje, da se kot bodoči učitelj pokažem ravnatelju. Mož me prav prijazno vzprejme, in nató govoriga o raznih stvaréh. »Veste kaj,« reče mi, »v zbornici so nekateri člani našega učiteljskega zbora. Takoj vas hočem seznaniti ž njimi.« Vêde me v prvo nadstropje, in tamkaj najdem nekaj po naše oblečenih tovarišev, katere je zanesel veter iz različnih krajev države naše, da bi mladim Bošnjakom vtepali znanost v glavo. Imel sem takoj tudi priliko, seznaniti se z verskimi učitelji. Bil je tu mlad, jako inteligenten, brkat frančiškan, dva mohamedanska hodže in krivonos španski rabi. Hitro se razvije govor, kar se za nekaj časa odpró vrata, in v zbornico stopi — škiljavi pop, kateri je bil sinoči napravil takó slab vtisek náme. »O, pope Pero,« zavikne jeden in drugi prisotnikov, in vsi mu prijazno stiskajo roko. Prišla je vrsta tudi náme, in priznati moram, da sem mu nekako nerad ponudil roko; krepko jo je stisnil in me prijazno pozdravil. »To je torej pravoslavni katehet,« mislim sam v sebi; »ali se more človek nádejati o taki ličnosti, da bode učil učence svoje krščanske nravi? Brrr!« Govorili smo dalje; sevêda so mène, najmlajšega člana učiteljskega zbora, vpraševali po različnih stvaréh, tičočih se i mene i razmerja domovine moje. Med drugimi se oglasi pop Pero in z lepimi besedami izraža zadovoljstvo, da smo se takó sešli zastopniki vseh južnoslovanskih plemen avstrijskih, da po svoje koristimo národu bosanskemu. Govoril je takó razborito o potrebi náuke in pomiloval takó oskromno, da si sam ni mogel pridobiti večje izobraženosti, da se mi ni zdel več takó grd, kakor iz početka in da se mi je led precèj raztajal, ko smo se razšli.

Jeden mojih učiteljskih tovarišev, s katerim sem takoj prvi dan sklenil prijateljstvo, katero naju veže še danes, vodil me je po mestu, in spotoma sem ga izpraševal o različnih članih našega zbora in tudi o popu Peri. Omenil sem mu, kakó neprijeten vtisek je iz početka napravil náme. Moj drug pa se je nasmehnil in dejal: »Res je nekoliko umazan, ali kaj hočemo zahtevati od siromaka, ki se mora po dvakrat na teden iz Blažnja voziti v Sarajevo in zopet nazaj, bodisi po prašni, bodisi po blatni cesti! Da ga mati priroda ni ustvarila Bog vé kakó lepega, to ni njega krivda. Prepričali se bodete, da je poštenjak. Res je prijetnejši človek, ki ima lepo dušo v lepem telesi, vender Sokrat tudi ni bil vzor lepote.« Mož je govoril prav.

Ko je avstrijska vlada iskala pravoslavnega duhovnika, ki bi poučeval pravoslavno gimnazijsko mladino o verskem nauku, ni se hotel nihče oglasiti za ta pôsel. Vsak je našel drug izgovor. Temu ni dalo dostojanstvo, ónemu mnogi opravlki, tretji se ni čutil sposobnega, pri

vseh pa je bila glavni vzrok, katerega sevéda ni navedel nobeden, mržnja do avstrijske vlade. Ovejáni Srbi so se nádejali, da se otresejo turškega jarma, ali da ne vzprejmó avstrijske vlade, in zató se je povpstvo sarajevsko kujalo. V tej nepriliki je bila vladi ponudba blaženjskega paroha kàj ugodna. Mož je videl dalje, nego njega tovariši v Sarajevu. Smešno je bilo, ako so mislili avstrijsko vlado s tem vgnati v kozji rog, da ji ni hotel nihče služiti za drage novce. Pop Pero je računjal z dejanskim razmerjem. Srbi bosanski in še vsi ostali skupaj ne morejo svoje politike usiliti velikí vlasti. Bolje je torej podpirati vlado v koristnih napravah in takó koristiti samemu sebi. Poleg tega pa tudi lepi bankovci, katere plačuje vlada avstrijska, prav dobro prihajajo siromašnemu parohu, ki od svoje inorije (župnije) ne dobiva Bog vé kakó mastnih dohodkov. — Ker pa je Blažnj nekoliko ur hodá od Sarajeva, vozil se je naš dobri pop Pero na poštnem tovornem vozu v mesto in iz mesta nazaj.

Naš pop Pero se je porodil v bosanskem sêlu blizu meje srbske. Svoja otroška leta je pasel ovcé in kozé, igral na diple in frule, bral jagode v gozdu in spal v senci, iz kratka: delal, kar delajo navadno otroci seljakov. Menda zató, ker ni bil posebno lep deček, vender pa bistre glave, izbral si ga je pop domačega sêla za svojega strežnika in »djaka.« — Pri njem se je naučil Pero čitanju in pisanju ter vsem ónim potrebnim molitvam, kar baš ni majhna stvar, zakaj obredi iztočne cerkve so brez konca in kraja, takó pa sevéda tudi molitve. Vender tega nauka mladi Pero ni dobival zastonj. Preselil se je v hišo popovo in mu ni bil samó za cerkovníka in ministranta domá in na sêlu, kamor je nosil za popom »vodico« (blagoslovljeno vodo), nego stregel je popu tudi v zasebnem življenji, moral pomagati pri delu na polji in kjer ga je bilo treba. Jasno je, da mora biti posebno dobrega spomina, kdor si hoče zapomniti vse molitve in obrede; zgodilo pa se je v Bosni in v posebnih deželah mnogokrat, da je znal mnogi pop le za silo čitati, s pisanjem pa mu je šlo celó trdo! Imel sem priliko seznaniti se s popom, ki je prišel v Sarajevo, da se pri vladi in pri duhovski oblasti brani napadov in tožeb, katere so naperili proti njemu inorijaši njegovi. Moj drug in pobratim je stanoval pri nekem Srbu, čegar sin je bil dijakon in dobro izurjen v pismu. K njemu pride imenovani pop in naročí dijakonu, naj mu spiše krepek ugovor. Jezik mu je tekkel zeló dobro, ali podpisal je óno pismo jako težko. Dolgo se je mučil, predno se je podpisal s cirilskimi črkami, toda podpis je imel končno, ako ga napišemo z latinico, takšno obliko: »marKović.« Kakšne so bile poteze, o tem niti ne govorim. Sicer

pa si preprosti srbski kmetje o učenosti svojih popov ne domišljujejo Bog vé kaj. Preprosti ljudje tega izredno darovitega národa dobro vedó, da popje ne vedó dosti več od njih.

Národ sam si je izmislil obilo šaljivih pripovedek, kjer popom svojim pripisuje smešno neznanje. Nekov pop ni baš dobro razumel tajnosti koledarske. Dobro pa je védel, koliko je dnij od praznika do praznika. Da se torej ne bi zmotil, dajal je v žep svojih čakšir vsak praznik po toliko zrn fižola, kclikor je bilo dnij do prihodnjega svetka. Neki dan snaži popadija hlače, ali po nesreči se stresejo vsa zrna iz žepa. Bilo je to nekoliko dnij po Nikoljinu dnevi. Žena je vedela, kakšno službo opravljajo fižolna zrna; vender ker ni vedela, koliko je stresla zrn, zagradi pest fižola in ga vtakne v žep. Pop je metal vsak dan po jedno zrno iz žepa, ali fižola dolgo ni bilo konec. Seljáki so prihajali k popu in ga vpraševali, kdaj vender bode božič? Vedno jih je tolašil, da bode skoro; toda ko fižola ni bilo konca ne kraja, reče inorašem svojim: »Čujte, bratje, méni se zdí, da letos ne bode božiča!«

Naš znanec je našel pomoček, da se je šel v Belgrad učít bogoslovju. Pripovedoval je, da je zvršil nižjo gimnazijo in potem bogoslovske studije. Pope s takimi studijami so cenili že za jako izbražene, celó v sosedni Srbiji. Jaz nisem imel prilike, da bi se bil prepričal o njega znanstvih, katerih bi si bil mogel pridobiti na srbski nižji gimnaziji; še menj sevéda sem mogel ceniti njega bogoslovsko znanje. Kadarkoli je bil v naši družbi razgovor o znanstvenem predmetu, znal je modro molčati, takó da nikdar ni pokazal duševne siromaščíne z neumnim govorjenjem; o takih prilikah je izvrstno potrjal pregovor, da je govor srebró, molk pa zlató. Kratko in malo, ko je dovršil nauke, vrnil se je v Bosno, poiskal si družíce, poročil se ž njo, potem pa se je dal vladiki zarediti (posvetiti) in plačal zató izvestno vsoto dukatov. Tedaj so bili vsi višji popje v Bosni tuji Grki, katerim je bilo malo do tega, kakó je kdo sposoben; glavna stvar je bila, da je vladika dobil svoje pristojbine, ki so bile dókaj mastne. Inorije (župnije) si je moral kandidat često sam iskati, in mnogokrat se je zgodilo, da so si župljanje izmed več prosilcev izbrali ónega, ki jim je obetal, da bode najceneje opravljal duhovniška opravila svoja. Župnik je moral sevéda dobro izhajati z národom, zakaj ako so bili župljanje nezadovoljni s popom svojim, pognali so ga iz svoje inorije; turška vlada se je malo brigala za pravice pravoslavnih duhovnikov. Grškim dostojanstvenikom pa tudi ni bilo do ugleda nižje duhovščine, nego kdor je bolje mitil, tega so podpirali. Zató pa je duhovščina črtila Grke,

in na svoje uho sem slišal, kakó se je poznejši metropolit Sava, tedaj še arhimandrit, glasno rogal v cerkvi metropolitu Antimu, ko je propovedoval o svečani priliki, in mu srbsčina ni gladko tekla iz ust. Mladega Srba, ki se je samouk naučil čitati, pisati in opravljati molitve, hotel je grški vladika zapopiti, toda mladič se je branil. Vladika reče rojakom njegovim: »Kajl beh, da zopopam vase covek — ama kad neke, sto da mu cinim? Sam ke se kajel.« To naj bi slulo srbski: »Hteo bi, da zapopim vašega čoveka, ama kad neče, šta da mu činim? Sam će se kajati (bode mu še žal).« (Dalje prihodnjič.)

Nagajiva ptica.

Pod ôknom mi dčklica šiva,
In v prstek iglà podletí;
Iz žile ji kapljica živa
Privrela je rdeče krvi.

A ptica krilata na zidi
Obrača na dčkle okó,
Nesrečo deklétovo vidi,
Poredna zapóje glasno:

A ptica od hiše izgine,
Letí že pod nebom naprej;
Lehkò, da ljubezen mladine
Premišlja na poti mi tej!

»Že mislila zdaj si na njega,
Nevesta preljuba, se vé?
A kaj li ti moreš do tega,
Da misli od dela hité?!«

To čuje in dčklica v lice
Nedolžno se živo zardí,
Ne upa si, da bi do ptice
Povzdignila plahe oči.

y.

Strte góslí.

Ob skali je godec raztréščil góslí,
Imetek jedín, življenja slaj.
Vsekdár najmilejši so glási mu vrelí
Iz srca v strune, iz strun nazaj . . .

Nedavno — v ljubezni živem ognji
Nezvesti je dčklici pel na njé.
A zdaj — zamrla je v srci ljubezen,
Zamrlo petje, zamrle solzé!

Bistràn.

Naši vaščanje.

Spisal Podgoričan.

V.

Ninilo je že nekaj let, kar so Satančka pokopali na sveto-kriško pokopališče. Na grobu njegovem ni spomenika, vsajena ni nobena cvetka, samó trava, oves in nemška detelja rase na njem, ako vrže spomládi cerkovnik kaj sémena nánj. Vidi se, da po ónem, ki spí v tej gomili, ne žaluje nihče, kakor bi bil umrl brez sledú in brez spomina. Toda temu ni takó!

Ta, ki spí v tem pozabljenem grobu, bil je — umetnik. Mrtev je res, ali dela njegova so ga preživela. Stopite pred podpeško znamenje, oglejte si svetega Martina na konji in vprašajte, kdo je naredil tega zanimivega jezdeca, in povedalo se vam bode, da ga je izrezal — Satanček. Oglejte si svetega Miklavža v podgorskem znamenji, vprašajte, in zvedeli bodete, da ga je od lipovega stebrička iztesal — Satanček. Tudi kompoljskega svetega Vida ne smete prezreti, ker je takisto prišel iz umetnalne roke Satančkove. Naredil je še mnogo svetih lipovih svetnikov in obilo križanih Jezusov. Vidite torej, da je bil plodovit umetnik.

Bil je vrstnik podobarju Tilhu, s katerim se je do smrti boril za prvenstvo v umetnosti svoji. Izvestno bi bil podobar Satanček prekosil Tilha, da mu niso bila leta izmerjena toli kratko. Takó pa, žal, pred nenádejano smrtjo svojo ni mogel doseči vrhunca lepe podobarske umetnosti.

Satanček je bil nizek možiček, rjavo-črnkaste kože, kodrastih lás in potlačenega nosú; drugega imenitnega ni bilo videti na njem. Bil je usmiljen, toda silno nagle jeze; précej je bil pripravljen udariti. Raztrgan sicer ni hodil, vender se je poznalo na obleki, da ni denaren. Živel je bedno in prebil že dókaj bridkih prevar. Nesreča je bila že to, da ni imel svojega dóma, nego se je moral potikati pri ljudéh. Kdor je to izkusil, vé, kakovo je takšno življenje. Naš umetnik nikjer ni mogel razširiti delavnice po svoji volji, in to ga je jako oviralo v umetniškem pozivu. Kuhal si je tudi največ sam; toda zajedno biti sluga in gospod ni baš prijetno, zlasti ako sluga gospodu ne more s čim postrezati. Podobar Satanček je često srebalo redek koruzni močnik, brez solí, brez mleka ali zabele, ali pa je slastno otepal neslán krompir v oblicah. Vender si zató ni želel smrti,

nikar da bi celó preklinjal rojstvo svoje. Živel je ves za lépo podobarsko umetnost, katera se mu je pa izplačevala takó grozno slabo. Križane Bogove je prodajal po štiri petíce, svetniške je dajal še ceneje, torej malone zastonj. Ob teh dohodkih res ni mogel živeti sijajno.

Takšno ničevó ceno je pa provzročalo samó to, da sta bila takó blizu skupaj dva umetnika podobarja, huda tekmeča, ki sta imela obilo dobrih izdelkov na pródajo in sta preveč ljubila svojo vás, da bi jo bil kateri zapustil in se preselil drugam, kjer ni podobarjev.

Satanček je živel bedno, kakor živé navadno umetniki. S Tilhom sta se silno sovražila; nikdar se nista lepo pogledala ali prijazno ogovorila. Škodovala sta drug drugemu, kjerkoli sta mogla. Ako je ta zvršil podobo, takoj mu jo je drugi neusmiljeno pograjal. Polagoma so se tudi ljudje razcepili v dve stranki; prva je hvalila Tilhove izdelke, druga jih grajala, in obratno. Življenja Satančkovega nečem popisovati, saj drugega itak ni bilo, nego nepretrgana vrsta skrbij, težav in bridkosti, ampak povedal bodem, kakó je umrl.

Neki gospod — imena ne smem povedati — dal je postaviti na razpotji zidano znamenje, v katerem naj bi visela podoba križanega Jezusa. Ta gospod je rad videl, da so domačini kàj zaslužili, zató je tudi sklenil naročiti podobo pri domačem umetniku. Ako bi bil samó jeden umetnik, ne bi bilo prav ničesar premišljati, kdo narédi podobo. Toda bila sta dva podobarja, priznana umetnika, ki sta se oba ponujala za delo. Vzroka ni imel nobenega, da bi komu odbil ponudbo, in zató je dolgo premišljal, komu bi dal delo. Védel je pa tudi, da bode takó prvi kakor drugi mojsterski zvršil svoje delo. Napósled se gospod vender domisli nečesa. Obá podobarja pozove k sebi, pové jima, kolika in kakšna bodi podoba, in reče: »Kdor jo naredí prej, od tistega jo kupim.« Umetnika se spogledata, poslovita se od gospoda in hitita domóv na delo.

Obema je bilo več za čast, za prvenstvo, nego za plačilo. Tileh je imel na izbero lipovega lesá; skoro si izbere pripraven stebriček, katerega začne takoj obrezavati. Satanček pa nikakor ne more dobiti pravega; ta je prekratek, óni pretanek. Ko vidi, da nima domá ničesar, gré k znancem in prijateljem. Toda kakor bi se bil še les zarotil proti njemu, ne more in ne more dobiti pripravnega. Šele precěj časa potem dobí nekje potrebnega lesá, ki pa je silno suh in trd; Bog vé, koliko let se je že sušil v podstrešji. V tem času je Tileh pridno delal in je imel izvestno precěj Bogá že dovršenega, predno je Satanček prijel za nož. To je Satanček dobro védel, zató je pa sedaj hitel toliko bolj. Brusil je nož in rezal les, da so rezine letele na

desno in levo stran, in je bil sam ves moker od dela. Celó jedel in govoril ni, da bi prej našel Bogá.

Tretji dan pošlje Satanček sosedovega dečka gledat k Tilhu, koliko ima Bogá že narejenega. Deček gré in se skoro vrne s poročilom, da je Tileh skoro gotov, da izrezuje že prste na nogah. Ta novica vzpodbode Satančka, da reže kár najhitreje. »Moj mora biti prej, mora biti narejen!« mrmrá sam v sebi.

Do malega je bila podoba zvršena. Samó trdo, črno grčico na nogi mora še zagladiti, predno prime za barvarski čopič. Zadovoljno se nasmíka, ko brusi nož, da bi hitreje odrezal grčo. Potegne po lesu, toda grča ne odletí. Potegne drugič na vso moč, grča odletí, nož pa zdrsne dalje po lesu in se zareže Satančku v zapest. Rdeča kri bruhne iz prerezanih žil in poškropí podobo in Satančka. Ali on se ne zmeni za to malenkost, nego veselo šepetá: »Narejeno, narejeno!« Sedaj nadrobí barve na kamen, z levíce pa otresa kri, ki curkoma vrè iz žil in kaplja na tla. Ko si natrè barve in jo zmeša z oljem, vzame v desnico čopič, v krvavečo levico Bogá in barva ves vesel, zakaj prepričan je, da je prekosil Tilha, ki je barval zeló počasi. Prijatelj ga opominja, naj si zaveže rano, da ne bi kri utekla, ali Satanček mu odgovorí: »Ne utegnem, hiteti moram, da me Tileh ne prekosí.« Hitro pomaka čopič in barva. Vender čuti, kakó slabí. V obraz je ormenèl, z ustnic je izginila rdečica, roka se mu trese, in dremati se mu hoče. Delj se ne more premagovati. »Zaspan sem!« zašepetá, zamiží, izpustí Bogá in čopič ter pade po tleh. Prijatelj priskoči, drugi prinese vode, sosedje prihité gledat, izpirajo rano, obezujejo jo, toda kri se ne ustavi prej, dokler popolnoma ne uteče . . .

Zaspal je v smrt lahko in mirno. Ljudje so hodili kropit mrlíča; prišel je tudi Tileh in jedini ta se je veselil smrti njegove, saj ni bilo več nevarnega tekmeča. Tilhov Bog je bil sedaj postavljen v znamenje. Satančkovega je pa Tileh prebarval in ga prodal za svoj izdelek nekam v hribe.

Takó torej je umrl Satanček tam v Zagorici, kjer mu je tekla tudi zibelka. Tileh še žíví; rad káj pové o Satančku, toda ne hvali ga nikdar.

Národne stvari.

II.

O dvanajstih bratih in sestrah.

Pripovedka iz Motnika; zapisal Gašper Križnik.

il je bogat kralj, ki je imel dvanajst sinov. Ko so odrasli, začeli so se pogovarjati: »Ko bi bilo kje na svetu takó, da bi imel oče dvanajst hčerá, vzeli bi mi vsak po jedno za ženo.« Starejši sin reče: »Pojdimo jih iskat, morda dobimo očeta, ki ima dvanajst hčerá, da vzamemo vsak svojo za ženo.« Ravno ko se drugi spravljajo na pot, tedaj je najmlajši sin bolan; dá jim pa svojo sliko, da bi jo pokazali nevesti, če jo najdejo. Potem gredó z dóma in pridejo do treh cest. Ondu jih čaka star mož in jih vpraša: »Kam greste?« Bratje mu povedó in vprašajo, kje bi bil oče, kateri bi imel dvanajst hčerá, da bi vsak po jedno vzел za ženo. Mož jim pové, v katerem mestu najdejo takšnega očeta. Mož jim pa tudi reče: »Vračati se ne smete po širokih cestah, ampak po ozkih stezah, sicer bodete nesrečni.«

Gredó dalje in pridejo v tisto mesto, kakor jim je povedal mož. Skoro zvedó, da ima ondotni kralj dvanajst hčerá. Napotijo se k njemu, poklonijo se, kakor je navada pri imenitnih kraljevih osebah, in rekó: »Vaše Veličanstvo! Zvedeli smo, da imate dvanajst hčerá, nas je pa dvanajst bratov; poslednji leži bolan domá, imamo pa njegovo sliko. Ako bi nam hoteli dati vsakemu po jedno hčer za ženo, sinovi smo tega in tega kralja«. Précej je kralj zadovoljen, in kraljeviči se zaročé. Najmlajša kraljičina pa je bila žalostna, ker ni vedela, ali je nje žénin res takó zal, kakor je na sliki. Vzamejo konje, osedlajo jih, sedejo nánje in se odpravijo domóv.

Na poti reče najstarejši brat: »Sedaj nas je triindvajset, ni se nam bati nesreče; le pojdimo domóv po široki cesti.« Res jahajo do trde noči, potem pridejo na planjavo, kjer prenočé in pospé. Najmlajša sestra pa ni mogla zaspati; ker ni imela žénina, skrbelo jo je nekaj. Zjutraj pa so bili vsi okameneli, samó najmlajša nevesta ne, ker ni zaspala ponoči. Žalostno hodi okolo kamenov in ne vé, kaj bi počela. Pride ob devetih dopóldne star mož in jo vpraša: »Dèkle, kaj delaš tukaj?« Deklè mu pové, da so tukaj nje sestре in drugih jednajst bratov, da so vsi okameneli. Potem ji reče stari mož: »Če

hočeš iti k mēni v službo, dobodeš dobro plačilo, ob devetih dopóldne bodeš hodila kropit to kamenje.« Kraljičina dovoli, saj ne vé kam iti. Bila je vselej žalostna, kadar je prišla kropit okamenele sestre svoje.

V tem ozdravi domá najmlajši brat, pogleda se v zrcalo, toda ne vidi se v njem. Sedaj vé, da so njegovi bratje nesrečni, in zató reče očetu: »Vem, da so se bratje moji ponesrečili, pojdem jih iskat.« Oče mu brani, rekoč: »Ne hōdi jih iskat, da se tudi tebi kaj ne primeri.« Sin pa nič ne mara, vzame najboljšega konja, dosti denarja in drugega brášna in gré na pot.

Pride do tistih treh cest; ondu ga že čaka óni stari mož in ga vpraša: »Mladenič, kam greš?« Kraljevič reče: »Iskat grem svojih bratov, vem, da so se ponesrečili. Imam namreč zrcalo, ako se vidim v njem, vem, da so srečni, ako se pa ne vidim, vem, da so nesrečni. Nas je dvanajst bratov; šli so iskat in snubit po svetu, da bi imel kje oče dvanajst hčérâ, da bi vsak po jedno vzeli za ženo.« Mož mu reče: »Povedal sem jim, da se ne smejo vračati po širokih cestah, toda niso me poslušali, zató so nesrečni.« Potem mu pove: »Ko prideš v to in to mesto, vprašaj po tem in tem kralji, ki ima dvanajst hčérâ. Povedali ti bodo, kje je; potlej pojdi k njemu, da natanko pozveš, kdaj so odšli. Vračati se pa ne smeš po širokih cestah, ampak po ozkih stezah, da se ne ponesrečiš.«

Najmlajši sin gré in sreča lisico. Ta ga vpraša: »Kam, dragi moj mladenič?« Pové ji. Lisica ga prosi: »Daj mi jesti, da ne poginem od lakote; v veliko pomoč ti bodem.« Mladenič seže po brášno, vrže ji kos mesá in reče: »Vsaka žival mora imeti živež na svetu, takó tudi ti, lisica.«

Nató gré dalje; nedolgo, in sreča ga volk, kateri ga prosi: »Dragi mladenič, daj mi jesti, da ne poginem od lakote; v veliko pomoč ti bodem.« Mladenič seže v brášno, vrže mu kos mesá in reče: »Vsaka žival mora imeti živež na svetu, takó tudi ti, volk!«

Nató gré dalje; skoro ga sreča mladenič in ga prosi: »Daj mi jesti, jaz ti pa dam to lepo zlato ribo!«

Dá mu kruha in mesá, óni mu pa podarí ribo. Nese jo nekaj časa s sabo, potlej se mu pa začnē smiliti. Ko pride do studenca, izpusti jo vánj in gré dalje.

Skoro pride v mesto, kakor mu je povedal tisti stari mož, in zvé, kje je kraljeva palača. Sliši tudi, da je imel kralj dvanajst hčérâ, da so vse šle z jednajstimi ženini. Sedaj pové, da je on dvanajsti sin, ki je bil bolan, ko so šli drugi snubit. Odpravi se h kralju; ta mu

pové prav takó, kakor so mu povedali ljudjé. Mladič pravi: »Jaz jih grem iskat, ko jih ni domóv.« Vrne se na pot in si misli: »Sedaj ne smem iti po ozkih stezah; bratje moji so šli po širokih cestah domóv, torej moram tudi jaz iti, če jih hočem najti.«

Hodi ves dan in pride zvečer na veliko planjavo. Ondu mora prenočiti, ali spati ne more. Ko zjutraj vstane, začne pregledovati óno kamenje, katero je bilo podobno jezdecem, in si misli: »Moram počakati, da pride kdo in mi pové, kaj pomeni to kamenje. Morda so tukaj okameneli moji bratje in óne sestre.« Vender sam sebi ne verjame dobro. Ob devetih pride dekla tistega starega možá kamenje kropit; ko vidi, kakó mladič ogleduje kamenje, précej se ji zdí znan, in misli si: »Ko bi bil moj žénin!« Pogleda sliko, in še bolj se ji utrdi vera, ali dobro še ne verjame sáma sebi. Gré in pokropi kamenje ter se misli vrniti domóv. Mladič pa stopi k nji in jo vpraša: »Kakó, da ti to kamenje kropiš, in kaj pomenijo te podobe?« Deklè mu jame ročno praviti, da je tukaj nje jednajst sestrá in prav toliko njih žéninov okamenelih. »Jaz sem pa dvanajsta sêstra, in služim pri starem mózi; vsak dan moram ob devetih kropiti to kamenje.« Mladič sedaj spozná, da so gotovo tukaj okameneli njegovi bratje; izprašuje jo še natančneje, dokler se mu ne pojasni stvar do dobrega. Nató reče: »Jaz sem pa dvanajsti brat, ki sem tačas bolan ležal domá; sedaj sem ozdravel in sem šel iskat svojih bratov, ker sem védel, da so nesrečni.«

Ona iz nova pogleda sliko, in oba spoznata, da sta zaročenca. V roke si sežeta in se objameta, mladič pa vpraša: »Ali je móči rešiti brate in sestre?« Deklè mu reče: »Ne vem, ali jih je móči rešiti, ali ne.«

Oni jo pa nauči, naj vpraša starega možá, katerega služi: »Ali bodem še dolgo hodila kropit to kamenje, ali bodo kdáj rešeni ali nikoli?« Potlej mi bodeš pa povedala, ko prideš jutri ob devetih kamenje kropit, da jih rešim, ako jih je móči rešiti.«

Deklè gré domóv. Ko se snideta z možem na samoti, vpraša ga, kakor jo je naučil žénin. Mož ji reče: »Res jih je móči rešiti, toda ni človeka na svetu, da bi jih rešil. V stekleni góri je jezero; sredi jezera plava raca, katera ima jajce. Tisto se ji mora vzeti, potlej pa ž njim nekoliko pomazati vsako kamenito podobo, in zdajci oživé.«

Drugi dan ob devetih gré kamenje kropit. Mladič ji pride že naproti in jo vpraša. Deklè mu pové, kakor ji je povedal mož, da je brate in sestre móči rešiti, in potlej mu reče: »Saj ne moreš storiti tega.« Nató on: »Poskusil bodem, ako je mogoče.«

Odpravi se proti stekleni gôri. Dolgo časa mine, predno jo najde; ondu mu pa pride naproti óni volk, kateremu je nekđaj dal mesá, in ga vpraša: »Kaj pa hodiš tukaj?« Mladenič mu pové, da je v stekleni gôri jezero, po njem plava raca, katera ima jajce. tisto jajce bi rad dobil. Volk mu reče: »Pojdi z menoj!« Vêde ga v stekleno gôro, kjer ima svoj brlog. Gresta dalje in prideta do jezera. Hitro ugleda mladenič raco, ki plava sredi jezera, ali do nje ne more.

Spomni se lisice, kateri je nekđaj dal mesá. Lisica pride ročno k njemu, in on ji reče: »Pomagaj mi dobiti to raco, ki plava sredi jezera.« Lisica se ročno izpustí v jezero in plava do race. Prime jo, raca pa jajce izpustí v jezero, da se potopí na dnò. Mladenič se spomni zlate ribe: »Ko bi mi sedaj mogla pomagati!« Kakor si to izmislí, takó ročno mu riba prinese jajce. Vzame ga in gré do okamenelih svojih bratov. Ondu počaka drugega jutra, da pride nevesta kropit kamenje. Sedaj brž ubije jajce in potlej pomaže vsakega človeka in konja, da se oživé. Ko se že vsi oživé, reče jim: »Précej pojđimo dalje, da nas ne dobí čarovnik.«

Pridejo do široke vode in ne vedó, kakó bi šli čéznjo. Najmlajši brat reče: »Poženimo konje, saj znajo dobro plavati.« Toliko da pridejo čez sredo vode, prisopiha za njimi čarovnik, ali nima več pravice do njih, ker so že čez sredo vode. — Bratje pridejo z nevestami srečno domóv, in oče jim pripravi velikanske gostí.

Slovarski páberki.

Ali. Ta besedica rabi na vzhodnjem Štajerskem pogostoma, n. pr.:
Pojmo ali! Pijmo ali! Vsedi se ali! Z Bogom ali! i. t. d.

Bél-i. „Ta hlod je pêrel“, rekel sem tesarjem v Šmáríji pri Celji.
„Samó bél je perela, srce je zdravo,“ odgovorili so mi.

Bórovica = brinje na vzhod. Štaj.

Burnus, težka zimska suknja (Rim. Toplice). (Rus.: бурнус.)

Brž = bržčas, valjda (Slov. Gorice).

Bistrec, Edelreis, cepič (Slov. Gor.).

Candrav = raztrgan (Slov. Gor.).

Čréta = občinski pašnik (Slov. Gor.).

Časi, *časik* = takój, ročno (Sl. G.).

Čoša-e (zaničljivo) = abotno deklè (Sl. Gor.).

Čteti (izg. šteti) = prvotna oblika za čitati, brati. Na vzhodnjem Štaj. knjig ne beró, ampak štejejo jih. „Ali ste že šteli ‚Narod‘?“ Prim. rus.: числ, черчу = štu, čestj; češki: čísti, čtu.

Déra, na déro hoditi = hoditi delat samó za denar brez hrane (Šmárijе p. C.).

Dóliv, ta sod vina imamo za „dóliv“ = s tem sodom dolivamo druge, da ostanejo zmerom polni (Slov. Gor.).

Dómlatki. Na pozno jesen napravi vzhodnještaj. kmet „dómlatke“, neko pojedino za svojo hišo, pa tudi za sosede.

Drevénka = pol vagana (Slov. Gor.).

Drézati (intrans.) nekak evfemizem (?) za vomere, kozlati. Dete dréza. (Šmárijе p. C.).

Gnáno-a, Namensbruder (vzhod. Št.).

Godovno, godovnják, kdor ima svoj god (po Št. sploh).

Gúbanci } močnate jedi na vzhod. Štaj.
Kvásenice }

Hládetina, Sulze (vzhod. Štaj.).

Hrpélje, (pl. tantum), Futterschwinge (vzhod. Štaj.).

Žger-a = godec (Sl. Gor.).

Žán-a, póstat (Rim. Topl.), ki jo vzamejo n. pr. kopači v vinógradu do kraja. (Sl. Gor.).

Klečánja, slaba lesena klet (Sl. Gor.).

Kučáti-ím. „Kaj tu kučíš?“ Hocken, gebückt sitzen (Rim. Topl.).

Lastína, pol grunta; lastínar je kmet, ki ima samó pol grunta (Laški okr.).

Manj, *manjuh* = len, lenuh. „O, kak si ti manj!“ (Mursko polje.)

Máren-na = govor. Máren mu je vzelo; kake márne imate? (Štaj.)

Mêdenica = trompeta. Na m ê d e n i c o piskajo godci v Ščavniški dolini.

Nápušč (izg.: nápuš, tudi nápš) streha nad glavnim hišnim vhodom. (Rim. Topl.).

Nágornjak, kdor živi ob samem vinógradu, ki je njegova last. (Slov. Gor.).

Nástoren = siten, čmerikast. (Podsreda.)

Nável-ela pravijo v Slov. Gor., kar drugje imenujemo plast sená.

Názobnica, Zahnfistel (Gomilsko v Savinj. dolini).

Obleč-a = obleka (vzhod. Štaj.).

Odógniti. Novopečén kruh se devlje pod prtič, da „odógne“ = da se počasi ohladi (Rim. Toplice).

Oddati = prodati; vino je na ó d d a j o (sploh na vzhodu).

Odvetek-ka = otrok. „Če 'de iz najinega zakona káj ó d v e t k o v . . .“ (vzhod. Štaj.).

- Od večera* = popóldne (Slov. Gor.).
- Ožeg* (izg.: ôžg. ôšk; vôšk [ožgati]). Bolezen pri trsu, „smod“. (Šmárijе p. C.).
- Pámetiva* = „tepežnji dan“ dné 28. grudna. (Sl. G.)
- Pér-a*, Moder. V drevó je „udaril“ p ér = začelo je peréti (Rim. Topl.).
- Pirožlek* = netopir (Slov. Gor. in Prekmursko).
- Pódstenje*, podstenjak (ek). V Slov. Gor. ima vsaka kmetska hiša zunaj okolo zidú nekakšen tlak ali „trotoár“ od phane zemlje — in to je pódstenje.
- Pogóje*, compar. od pogostoma. Pridite k nam pogoje! (Šmárijе p. C.).
- Polčén-a-o*, moški v samih rokavcih brez sukneje (vzhod. Štaj.).
- Pogánci*, pálenki neke močnate jedí na vzhod. Štaj.
- Posnehálja* je starešínova žena na svatbi (vzhod. Štaj.).
- Prákol*, obrabljen kol v vinógradu (Sl. Gor.).
- Preljúb-a* (hrv.) tudi slovensko = adulterium (Rajhenburg).
- Prémraza*. Danes imamo pa „prémrazo“, pravijo v Vuhredu in Breznu, kadar jim Drava čez in čez premrzne.
- Práženki* (plur. tant.) = pustni „krofi“, kakor čítamo po naših listih. V Slov. Goricah pravijo: pr á ž en k i.
- Prémec*, butara, šóp, ki se nosi na cvetno nedeljo k blagoslovu (Sl. G.).
- Priprež-a*, Vorspann (Slov. Gor.) češki: připrež.
- Püčelj* = sod (Sl. Gor.).
- Róbača* pravijo v Slov. Gor. in na vzhodu sploh nam. s r a j c a. Rus.: pyóaxa.
- Saré* gen. s á r (plur. tant.) = o b ó d i (Rim. Topl.) Stiefelröhren (Slov. Gor.).
- Scvrlína*, scvrlíca, Knopper (Sl. Gor.).
- Sóvoj-a* = grča v deski (Slov. Gor.).
- Sklizek-ka-o*; led je sklizek (Sl. G.).
- Slok-a-o* = suh, ne debel, ne tolst. (Sl. Gor. in vzhod v obč.)
- Sploh* = zmérom (Sl. G.).
- Svetíti*, praznovati, svetek svetíti. „Nisem svetkov svetila“ (Sl. G.).
- Šavba* = kozuh (Rim. Topl.) rus.: шавба.
- Ščiga* = škrbec (Sl. G.).
- Ščrbljavec*, kdor ima ščrbljave, škrbljave zobé (Sl. G.).
- Škržabek*, netopir (Sl. Gor.).
- Štirka-e* = pol polovnjaka = 2¹/₂ avstr. véder (Sl. Gor.).
- Toliga* = samokólica, Schiebkarren (Slov. Gor.).
- Torišče*, obče znano po vzhodu. „Ta trgovec je na lepem torišči“.
- Vanjkúš-a* = blazina (Polster) (vzhod. Štaj.).

Vzkipek } Knopper (Sl. Gor. in vzhod sploh).
Vuk, vučec }

Vrh = gorica, pa tudi hram, zidanica pri vinogradu. (Sl. Gor.).

Zložest. „On je zložest človek“ — slišal sem iz kmetskih ust v Kozjem.

Zvára = mleko. „Naša krava ima malo zvare“ (Sl. Gor.).

Zvonica = zvonik (Šmárije p. C.).

Želár je na vzhod. Štaj. posestnik malega grunta.

Žmanjge. Takó ga je udaril, da so se mu „žmanjge“ (izg.: žmajnge) poznale (Šmarjeta na Ptujskem polji).

Žmetno, compar.: žmeče = težko. (Sl. Gor.)

Nabral A. A.

Književna poročila.

II.

Bibliografija slovenska. Slovensko knjigarstvo od 1. januarja 1889. leta do 1. januarja 1890. leta. Sestavil Ivan Tomšič.

(Letopis »Matice Slovenske« za leto 1890. str. 237.—255.)

(Dalje.)

Omenjam še, da smemo knjige, katere izidejo v drugem natisu ali pa morda še v nadaljnem, slobodno šteti med nove knjige; saj se to pri nas redkokdaj zgodi, in navadno izide knjiga nekoliko izpremenjena. Ako pa hočemo biti celó natančni, dodamo lahko v posnetku opombo, koliko starejših knjig se je iz nova natisnilo v óni dóbi, katero opisuje biblijografsko izvestje. —

Po kakšnem razredbenem načelu pa so razvrščene knjige v naši bibliografiji? Začetnik te bibliografije je dejal, da se je „strogo držal dotičnih znanstvenih pravil,“ in njegovo razredbo je usvojil tudi nadaljevalec. Razredba se more vršiti različno. Knjige bi se dale n. pr. navajati v abecednem ali pa v kronološkem redu. Jedino pravo načelo sevéda je sistematsko, znanstveno-homogeno; po njem se družijo vse tiskovine po svoji vsebini v posebne razpredelke. Takih razpredelkov bi mogli naštetí velikansko število, ako bi hoteli imeti poseben razpredelke za vsako specialno znanost. Slovenci imamo takó oskromno literaturo, da se lahko zadovoljimo z bolj obćenitimi naslovi. V ta namen bi nam zadoščalo dvajset razpredelkov, ki naj bi se navajali vsako leto v istem redu in z isto številko v bibliografiji. Ako bi kakega leta ne izšla nobena knjiga, katerá bi se mogla uvrstiti pod izvesten naslov, naj bi se ta predelek izpustil, vendar takó, da bi ostali predelki imeli vendarle navadno številko. Kjer treba, razdróbi se jeden raz-

delek na več ožjih razdelkov, kakor mislimo to pokazati pri nekaterih razpredelkih. Vse tiskovine naj bi se torej navajale pod temi-le naslovi: I.) Časopisi; II.) Zborniki (Sammelwerke), enciklopedije; III.) Teološka dela. Ta razpredelek bi se dal deliti po različnih teoloških disciplinah v različne ožje razpredelke. Nam zadošča, ako vse teološke tiskovine delimo a) v znanstveno-teološka dela in b) v molitvenike ter pobožno-vzpodbudne knjige. IV.) Dela spadajoča v krog pravnega in državnega znanstva, politike, narodne ekonomije; V.) Medicinska dela; VI.) Filozofska dela; VII.) Pedagoška dela. Ta razpredelek naj bi se razdelil v le-té ožje razpredelke: a) teoretsko-pedagoške knjige, b) šolski učbeniki, c) knjige za mladino; VIII.) Filološka dela in spisi iz književne zgodovine; IX.) Zgodovinska dela, životopisi, spominske knjige; X.) Starinarska dela (Werke über Altertumskunde); XI.) Geografska, potopisna, národopisna dela; XII.) Matematiška in astronomska dela; XIII.) Prirodopisna, fizikalna, kemijska dela; XIV.) Dela spadajoča v krog trgovine, obrta, industrije, rudarstva, arhitekture; XV.) Dela, katerim je predmet ratarstvo, živinarstvo, sadjarstvo, gozdarstvo, domače gospodarstvo (Haushaltungskunde); XVI.) Vojaške knjige; XVII.) Lepa knjiga (leposlovna dela), XVIII.) Umetniška dela (glasbena, slikarska dela); XIX.) Knjige za preprosti národ, koledarji, spisi prigodniki (Gelegenheitswerke); XX.) Dodatek. Različne tiskovine: katalogi, imeniki, letna poročila, pravilniki, računski sklepi i. t. d.

„Matičina“ bibliografija je v neki meri usvojila to razdelbo, vendar se nam javlja v nji precéj nedostatkov, katere hočemo navesti. Število razpredelkov je nezadostno. Slovenskih gospodarskih knjig izide skoro vsako leto primerno številce, toda zánje ni posebnega razpredelka, nego knjige se navajaja med „Raznimi deli“, ali pa na drugih mestih. Posebno v razpredelku, čegar naslov je „Različna dela“, nahaja se po več spisov slične vsebine, katerim bi se pač smel privoščiti poseben razpredelek. V letopisu za leto 1889. čitamo pod števkami 2502., 2505. in 2515. tri knjige, katere spadajo po svoji vsebini pod razpredelek XV. naše razdelbe. Te knjige so: „Nauk, kakó je zasajati vinograde z ameriškimi trtami“ i. t. d., „Poduk, kakó se med in vosek koristno porabita“ i. t. d., „Vrtnarstvo s posebnim ozirom na obdelovanje in oskrbovanje šolskih vrtov“ i. t. d. Ako se je izplačalo navajati pod nekaterimi razpredelki po jeden sam tiskopis, ki je bil poleg tega še brez trajne zanimivosti, zaslužili bi bili izvestno trije spisi, da se jim določi poseben razpredelek. V istem letniku nahajaš pod števkami 2426., 2427. in 2428. knjige: „Pedagogika. Po najboljših virih spisal Anton Zupančič“ i. t. d., „Pedagogiški letnik II. leto“ i. t. d., „Občno ukoslovje. Po dr. Josipu Michu. Spisal Fran Gaberšek“ i. t. d. Tudi te tri knjige bi bile zaslužile poseben razpredelek. Vzglede bi mogli navesti še velik kùp, ali zadoščajta ta dva.

Nasprotno se nahaja v nekaterih letnikih, takó n. pr. tudi v letopisu za leto 1881. poseben razpredelek: „Državni zakonik.“ Ta publikacija pripada po načinu, kakó izhaja, časopisom, po vsebini pa zakonarskim delom. Poleg tega je pod tem naslovom ne samó „Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane,“ nego i „Deželni zakonik za vojvodstvo Kranjsko.“ Nekov razpredelek slóve: „Molitevne in poučne knjige.“ „Poučne knjige“ bi morale značiti óno, kar se pravi nemški „Erbauungsbuch.“ Toda nam ostalim Slovencem je znano, da „poučna knjiga“ pomenja „ein Belehrungsbuch,“ in vsakdo vé, da so poučne knjige lahko tudi take, ki razpravljajo jako prozajske snóvi, n. pr. kakó se krompir sadí, kakó se trsna úš uničuje, i. t. d. „Erbauungsbücher“ pa imenujmo slovenski: „pobožnovzpodbudne knjige.“ — V letopisu za leto 1885. nahajamo na konci bibliografije naslov „XI. Dodatek.“ Soděč po ostalih razpredelkih, katerih naslovi značijo vsebino knjig in so zaznamenovani z rimskimi številkami, mislil bi človek, da so v tem razpredelku zabeležene posebne knjige, katerim je vsebina „dodatek“, ali pa katerih po njih vsebini ni bilo móči navesti nikjer drugje. Ali ne, navedene so tamkaj knjige jako različne vsebine, katerih bibliografija dotlej ni omenila. Temu dodatku je bilo treba pristaviti besede „doslej še ne navedenih različnih knjig“; nepotrebna pa je bila številka pred naslovom.

Toda najbolj nas bóde v oči razpredelek „Društvena dela.“ Pravico, da se navajajo pod tem naslovom, imajo samó nekatera društva. Čitalnica ljubljanska n. pr. stoji vsako leto na čelu teh društev. Kakšna imenitna dela pa izdaja? „Letopis národne čitalnice v Ljubljani začetkom leta 1889. Tisk J. Blaznikovih naslednikov, vel. 8°. Samozalóžba.“ (Št. 2580.) — Vsaj toliko vrednost, kakor ta letopis, ima brušurica (št. 2701.): „Slov. akademično društvo ‚Triglav‘ v Gradci v XV. letu svojega obstanka. Spominski listi ob priliki blagoslovljenja društvene zastave“ i. t. d. Založilo akad. društvo „Triglav.“ To je menda tudi „društveno delo,“ toda zabeleženo je med „Različnimi deli.“ V letopisu za leto 1889. čitaš pod šte. 2508. „Poročilo o delovanji Glasbene Matice za leto 1885/6“ i. t. d. Založila „Glasbena Matica.“ Tudi to poročilo se nahaja med „Različnimi deli,“ kakor da „Glasbena Matica“ ni društvo in njena publikacija ne „društveno delo.“ Leta 1878. (glej letopis „Mat. Sl.“ za leto 1878. str. 195.) uživala je „Glasbena Matica“ še čast, da je bila navedena med društvi. Leta 1882. so navedena v bibliografiji posebe ta-le društva: „Čitalnica národna v Ljubljani (izdala ‚Letopis‘ i. t. d.),“ „Dramatično društvo v Ljubljani,“ „Društvo v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani“ (suho ‚Letno poročilo“), „Marijna bratovščina v Ljubljani“ („Letno sporočilo“), „Katoliška družba za Kranjsko,“ „Družba sv. Mohora v Celovcu,“ „C. kr. kmetijska družba v Ljubljani.“

Ostala društva, ki so izdala vsaj toliko vredne spise, kolikor velja n. pr. „Letno sporočilo Marijine bratovščine,“ strpana pa so vsa pod jeden naslov: „Razna društva.“ Letopisov novomeške čitalnice in dolenskega pevskega društva pa naša bibliografija celó ne omenja nikoli. Zakaj se z društvi ravna takó različno, tega ne umejem. V letopisu za leto 1890. je navedena med društvi „Družba sv. Cirila in Metoda“, in tamkaj so zabeležene tri knjižice pod številkami 2600., 2601. in 2602. — Pod številko 2700. pa je v tistem letniku „Vestnik“ tiste družbe naveden med „Različnimi deli.“ Zakaj pa ne na tistem mestu, kjer so zapisane ostale družbine publikacije?

Sploh ves ta razporednik nikakor ni znanstveno upravičen. Začetnik bibliografije sam je usvojil načelo, dasi ga ni izvedel dosledno, da je knjige urejati po njih vsebini v posebne razpredelke. Ako je torej nekje našel, da se popisujejo knjige, katere so izdala društva pod posebnimi razpredelki, razumel je stvar krivo, zakaj društvena dela v tem zmislu so zborniki, kakešne izdajajo ponajveč znanstvena društva, n. pr. „Rad jugoslovanske akademije,“ letopisi različnih „Matic,“ „Denkschriften, Sitzungsberichte, Abhandlungen der kais. Akademie der Wissenschaften“ i. t. d. Med zbornike slovenske bode torej uvrstiti „Letopis Matice Slovenske,“ „Drobtinice,“ „Knjižnico družbe sv. Cirila in Metoda,“ „Slovensko Talijo,“ „Národno biblioteko“ i. t. d. Knjige najrazličnejše vrste trpati pod ime izdajateljstvo — in v tem slučaju „Matica Slovenska“ ni nič drugega — brezpametno je pa takisto, kakor bi hoteli pod posebnimi razpredelki beléžiti knjige, katere izdaja Blaznik ali Giontini v Ljubljani, ali pa Krajec v Novem Mestu. Takó je bilo izmed knjig „Matice Slovenske,“ navedenih v letopisu za leto 1890., namestiti „Letopis“ med II.) Zbornike, „Dušeslovje“ med VI.) Filozofska dela, „Erjavčevih zbranih spisov“ II. del med II.) Zbornike, „Slovnico italijanskega jezika“ med VIII.) Filološka dela. Izmed knjig „Družbe sv. Mohorja“ pa „Življenje preblažene device in Matere Marije“ i. t. d. ter „Življenje našega Gospoda Jezusa Kristusa“ i. t. d. med III. b) pobožno-vzpodbudne knjige, „Občno zgodovino“ med IX.) Zgodovinska dela; „Fiziko“ med XIII.) Prirodopisna dela, „Koledar“ med XIX.) Knjige za ljudstvo. Letopis čitalnice, letna poročila „Marijine bratovščine“ in slične tiskovine pa med XX.) Različne tiskovine.

Samostalne knjige, katere izhajajo v zbornikih, toda po svoji vsebini pripadajo katerikoli kategoriji knjig, navajajo se tudi pod dotičnimi razpredelki. Vzemimo n. pr. štev. 2234. naše bibliografije v letopisu za leto 1888. Med II.) „Zborniki“ je trebalo navesti „Národno biblioteko“ z obsegom vseh sešitkov, potem pa še jedenkrat 25. in 26. snopič, ki obseza „Beatin dnevnik. Roman. Spisala Lujiza Pesjakova“ med XVII.) Leposlovnimi knjigami, 24. snopič, ki obseza „Spisje. Priredil P. Miklavc“ med

XII. c) Spisi za mladino, 27., 28. in 29. snopič pa, ki obseza „Grško mythologijo. Poslovenil Lavoslav Koprivšek,“ med X.) Starinarskimi deli. Spis „Jezik v Mat. Ravnikarja „Sgodbah fvetiga pifma sa mlade ljudi,“ ki je izšel v izvestji novomeške gimnazije za leto 1889., moral bi se navesti tudi med VIII.) Filološkimi deli. Sestavke, kateri izhajajo v šolskih izvestjih in si prisvajajo znanstveno ceno, treba je navajati po njih vsebini v dotičnih razpredelkih. Sploh naj se knjige, katere po njih vsebini lahko uvrstiš pod več kategorij, navajajo na več mestih, in naj se obrača pažnja čitateljeva na to, da so take knjige že zabeležene v kakem drugem razpredelku. Jasno pa je, da se take knjige ne smejo šteti več nego jedenkrat in sicer tamkaj, kjer so se navele prvič.

Splošno vzprejeti način, kakó se knjige navajajo, pa je ta-le: Najprej se navéde ime pisateljevo, potem natančni naslov dela, mesto, kjer je izšla knjiga z letnico in imenom ónega, ob čegar troških je bila natisnjena; ime tiskarja je menj važno. Slednjič se pové oblika, število strani, in ako mogoče tudi cena knjige. N. pr. „Apih Jos., profesor deželne velike realke v Nov. Jičinu. Slovenci in 1848. leto.; spisal.“ — „V práci a věděni, Je naše spasení.“ V Ljubljani 1888. Izdala in založila „Matica Slovenska.“ Tisk Blaznikovih naslednikov. Vel. 8°. 302 strani. Cena 1 gld. R. Perušek.

(Konec prihodnjič.)

III.

Fonov nemško-slovenski slovar za prvošolce.¹⁾

Kritiku je v Slovincih težko stališče. Na jedni strani se vedno poučarja, da nam nedostaje kritike, da se brez nje nikdar ne popnemo do prave samostojnosti v dúševnih proizvodih. Na drugi strani pa — gorjé ti, če ne hvališ vprek vsega, zatajivši popolnoma svoje prepričanje! Kritiki brez kadilnice v rokah je pri nas skoro nemogoč, zlasti ako si sam še ni pridobil druge imena. Toda kakor je prva trditev nedvojbeno prava, takó gotovo se bode izboljšalo sčasoma razmerje pisateljev in kritikov, ako le poslednji postopajo strogo stvarno in takó silijo prve spoznavati, da hoče kritika samó koristiti stvarí, ne pa izpodkopavati osebnega ugleda. Ondaj pa ne bode več možno, da se porajajo spisi in knjige po načelu: »Za Slovence je vse dobro,« in se brezvestno greši na potrpežljivost Slovencev. Kar veljá tu v obče, veljá še mnogo bolj o šolskih knjigah. Za mladino je najboljše komaj dobro dovolj. Ako kaj pišeš zánjo, ravnáj se po Horaciji: »Nonum prematur in annum.«

¹⁾ Deutsch-slovenisches Wörter-Verzeichnis zu Prosch und Wiedenhofers deutschem Lesebuche für die I. Classe der Gymnasien und verwandter Lehranstalten. Verfasst von J. F o n, k. k. Gymnasiallehrer. Wien. Carl Graeser. 1890. 8°. IV + 119 str. Cena 90 kr.

V nastopni oceni hočem govoriti kár najbolj móči stvarno. Ako prizadetemu gospodu pisateljù marsikaj ne bode po godu, krivda pač ni na moji strani. Predno pa jamem razkazovati podrobnosti, moram se opravičiti, da govorim toli obširno o knjigi, katera hoče pospeševati pouk nemškega jezika pri mladini slovenski.

Težnje naše po pridobitvi slovenskih srednjih šol so do cela upravičene po národni enakopravnosti. Toda razmerje, v katerem živimo, neovržno je tako, da nam je prepotrebno popolno znanje nemškega jezika. Ali koliko križev in težav provzroča srednješolskim učiteljem nemščina zlasti v najnižjih dveh razredih! V prvo šolo prihajajo dečki, ki beró nemški komaj za silo in vedó le nekaj najnavadnejših besed. S slovenskim učnim jezikom moraš pričenjati ta pouk; silnega dušnega napora in železne vztrajnosti potrebuješ, kakeršne niti približno ne zahteva noben drugi predmet, in vender se ti pokazujejo uspehi toli počasi, takó po malem, da često obupuješ sam o sebi. Kdo bi torej ne pritrdil, da je iz teh dveh razlogov izredno važno vsako novo delce, katero naj bi pospeševalo pouk nemščine in kolikor toliko razbremenjalo ubogega učitelja?

Gospod prof. Fon je s svojim slovarjem tudi hotel ustreči živi potrebi učencev in upravičeni želji učiteljev, kakor vidimo iz predgovora. Koliko pa je res ustregel, to pokaži podrobno raziskavanje, do katerega sem dospel po teh uvodnih besedah, katere so se mi zdele potrebne, ča me kdo morebiti ne ume krivo.

Da je gosp. pisatelj spisal slovar samó za prvo šolo, prepustivši drugi del kolegi, gosp. prof. Š^{egler}, ki ima v rokopisu tudi že izgotovljeno delo, tega nikakor ne morem odobravati. Ne samó, da se tvarina razkaša prav po nepotrebem, imeli bodemo dve knjigi, kateri bodeta zaradi neizogibnih ponavljanj obširnejši in radi tega dražji, nego slovar, obsezajoč oba dela. To pa ni brez pomena pri znani bédí naših učencev. Kaj pa za 3. in 4. razred? Ako se napravijo po tem načelu posebni slovniki tudi za ta dva razreda, ali ne dobimo za to, kar bi stali vsi štirje deli, že Bartiovega slovarja, ki dobro rabi učencu do osme šole in še po nji? — Ako pa že vzprejmemo to načelo deljenih slovarjev, nasvetoval bi, da se namesto slovarjev napravijo vokabulari ali komentari, vzporejeni po številkah beril, kar bi gotovo ne bilo obsežneje, učencem pa bi prihranjalo dôkaj truda. Saj danes takó radi tožimo, kakó šola preoblaga učence! To načelo, z vokabulari in komentari lajšati trud učencem-začetnikom, ne pa s slovarji, obveljalo je v novejšem času pri vseh latinskih in grških vadbah in predira tudi pri klasikih — n. pr. pri Nepotu in Homerji — ker se spoznava, da je iskanje po slovarjih jako zamudno in tudi nadležno. Pri Fonovem slovarji vsaj sem izkusil sam, kakó slabo iščejo učenci besed. Najbolje bi po mojem mnenji

ustrezala nižji gimnaziji še nekakšna frazeologija, obsezajoča navadnejše fraze, zlasti one, ki se skladajo v obeh jezikih različno. ¹⁾ Zakaj baš to svojstvo nemškega jezika, da uporablja toliko stereotipnih, neposnemnih fraz, to je njega največja težkota in provzročica največ preglavice mladini naši. Le-tá navija nemščino vedno le na slovenski motvóz in čeprav si skoro pridobi obilo posameznih besed in pozna vsa slovniška pravila, vendar ne more niti jednega stavka izrekati gladko. Ali baš do gladkega govorjenja jo hočemo privedi. Sevéda bi trebalo za proučevanje takšne frazeologije praktičnih vaj, morda posebnih konverzacijskih ur, kakeršne so se v novejšem času uvedle v Galiciji na poljskih gimnazijah, ako sem prav umel časnikarska poročila o tej stvári.

Predgovor, v katerem g. pisatelj iz nova razklada načela Šólarjeva, razložena v slovníku za Madierovo čítanko, ker se je sam — in to hvalim — popolnoma ravnal po njih, pisan je brez potrebe nemški. Prvošóolci ga ne umejejo, zgolj učiteljem pa ni namenjen. Res je vzprejeta na konci tudi Šólarjeva razlaga kratic, nemška in slovenska, ali iz svoje izkušnje vem, da ne zadošča učencem. Poučiti jih je bilo tudi treba n. pr., naj zloženih glagolov, kadar je prednica ločena, iščejo le v zvezi z njo; da glagolniki ne stojé zase, ampak pri svojih glagolih i. t. d. Dokler jim tega nisem dopovedal, zapisovali so si vedno le nezložene glagole, pri glagolnikih pa so se izgovarjali, da jih niso našli. Kar stojí torej v predgovoru in kar je razloženega pri kraticah, to naj bi bil gosp. pisatelj združil, temu dodal marsikaj, česar pogrešamo, in iz vsega pregledno in po domače razpredelil nekakšen návod, kakó rabiti slovar.

Prosch-Wiedenhoferjeve čítanke druga izdaja z leta 1890. se mnogo razlikuje od prve z letnicama 1886. in 1887. Ne samó, da so berila razvrščena popolnoma drugače, izpuščenih je v novi izdaji 26 beril, 9 pa pridejanih. Ljubljanski učenci — in samó ti jo rabijo — imajo razven jednega še vsi staro izdajo. Na katero se je oziral gosp. pisatelj? Ker sam tega ne pové nikjer, potrudil sem se, da določim to iz slovarja samega. Ali rezultat, katerega sem našel, osupnil me je. Pri frazi *eine Bewegung machen* = *migniti* navaja stran 246., ki se ujema le z novo izdajo. Izmed ónih beril, pridejanih novi izdaji, jemal je vse v poštev, ker se nahajajo v slovarji značilne besede teh beril. Iz tega je móči sklepati, da se je oziral na novo izdajo. Ako si pa zdaj ogledamo nekaj ónih beril stare izdaje, ki so izpuščena v novi izdaji — zadovoljimo se s prvimi desetimi — najdemo tudi njih značilne besede v slovarji. Take značilne besede so n. pr.

¹⁾ Razpredeljena ne bi smela biti po abecednem redu, ampak po različnih življenjskih razmerah, kakor je n. pr. Meissnerjeva latinska frazeologija za srednje šole, izšla že v mnogih izdajah.

Bartputzer, buntscheckig, Farre i. t. d. Torej se je gosp. pisatelj oziral na obé izdaji, in vreden bi bil, da ga pohvalimo zaradi te popolnosti. Vender bi se motili, misleč, da je temu res takó! Ako še dalje zasledujemo óna berila, ki so izpuščena v novi izdaji, prepričamo se, da je v poštev vzetih samó prvih 16 beril, ki stojé v oddelku za prvi tečaj. Za oddelek drugega tečaja pa, kjer je še 10 takih beril, ki niso vzprejeta v novo izdajo, pogrešamo v slovarji hipno vse značilne besede. Pogrešamo n. pr. *rasten, rosten* (za štev. 1), *Hämmerlein, Gemeindegewand, Vorfahr, Gartenthür, Felleisen, Dorfschulze* i. t. d. (4), *Hirtensflöte, Strohsessel* (11), *Heimatsort* (29), *Wagner, Lehrgeld* (34), *Kerker, Richthaus, Barmherzigkeit* (36), *immerzu, hinansteigen, zeitig, Laube, Lake* (44). Za št. 41. pa pogrešamo celó 23 besed! Ostali dve številki (8 in 37) nimata takih besed, da bi se ne nahajale lahko tudi v drugih berilih. Kakó je to sicer mogoče, kakor da je imel gosp. pisatelj v prvi polovici pred sabo staro izdajo, v drugi pa novo? Zató se mu je pripetilo nekaj čudnega, kar izdaja njegovo površnost. Ker so v novi izdaji berila razporejena drugače, prezrl je popolnoma óna berila, ki stojé v stari izdaji v oddelku za drugi tečaj, v novi pa v prvi polovici. To so št. 6. in 8.¹⁾, za katere 34 besed zaman iščemo po slovníku, in to takih, kakeršne so n. pr. *Federkiel, Federspule, Salatbeet, Schleichfuss* i. t. d., o katerih ni pripuščen noben izgovor, da niso bile vzprejete. Možno, da je prezrtih še kaj več beril, zakaj jaz sem izmed 225, obema izdajama skupnih beril, pregledal natanko samó 34 beril.

Ali površnost pisateljeva se kaže tudi drugje. Izpuščenih je namreč še obilo besed tudi pri berilih, na katera se slovar sicer ozira. Zasledil sem jih ali sam, pregledujé omenjenih 34 beril, ali so mi jih pa naznanili učenci. Zakaj vsako uro se kdo oglaš, da te ali óne besede ni našel v slovarji. Za ónih 16 beril. prvega oddelka prve izdaje, ki so izpuščena v drugi izdaji, pogrešamo *Schlummer, Appetit* (za št. 2), *Sonnenschein* (25 in 26), *Ruderschlag* (57). Za berila, skupna obema izdajama, pa imam pogrešanih besed zapisanih debelo stotino. Te so n. pr. take: *die Mannen* (za št. 56), *Schlummer, Rundgang, Freundschaftsbündnis* (65), *achten, zuinnerst* (76), *umherflattern* (82), *heraufziehen* (108), *herbeirufen, herabsteigen, vorbei können* (176), *Sonnenuntergang, einigemale* (210), *ein Wie finden* (144), *ausschneiden* (231), *vorhalten* (232), *beiläufig* (124), *bedächtig* (117), *Schwinge* (12), *sperrn* (151), *Menschenkind* (51), *knurren* (188) i. t. d. Takih besed pogrešam, kakor sem rekel, nad sto, in to v slovarčku, obsežnem komaj 119 str.! To število pa bi se gotovo še izdatno povišalo, ko bi kdo natanko pregledal vsa berila. In vender je hotel gosp. pisatelj doseči popolnost, kar vidimo iz tega, da je vzprejel celó najpreprostejše be-

¹⁾ Številke se nanašajo, ako ni izrecno drugače povedano, vedno na novo izdajo.

sede, n. pr. *und, ich, du, fünf, fünfzig, fünfhundert* i. t. d. in vsa svojska imena. Ali ne, tudi teh nima vseh! Res najdemo *Anna, Maria, Lise*, ne pa slavnega *Franklina* (za št. 176.), tudi ne deroče naše *Save* (za št. 202.)! — Iz vsega tega pa izvajamo žalostno resnico, da je slovar nezanesljiv, ker je nepopoln.

A. Štritof.

(Dalje prihodnjič.)

Slovníski razgovori.

II.

(Dalje.)

Da pa blagovoljni čitatelj lahko razsodi sam, da ni bôsa trditev moja o kremenitosti in lapidarnosti Miklošičevega dokazovanja in da je vprašanje o rabi dovršnikov v trajnostnem sedanjiku res že rešeno popolnoma, evo ti, in extenso' dotični odstavek iz njegove skladnje; izpustil sem samó vzgled iz stare slovenščine, da ne bi po nepotrebnem natezal potrpežljivosti gg. čitateljev. »Selten bezeichnet«, veli Miklošič (*Syntax^e 777.), »das praes. von verba perf. eine gegenwärtige handlung (navaja nekaj takih izjem iz stare slovenščine) . . . — zogr. verą jęti fidem habere ist asl. pft., nsl. verjamem (věřą imą) hingegen ipft. im asl. ist dieser gebrauch meist auf eine vom griech. original abweichende auffassung oder auf ein versehen zurückzuführen: im nsl., oserb. und nserb. beruht er auf dem einflusse des deutschen. nsl., poročim, izročim *παρατίθεμι*, luc. 23. 46., wo trub. (= Primus Truber, Matthaeus. Tubingae. 1555 u. s. w. — med 'literaturo' na strani 894. tiskana je pogrešno letnica 1855. —) poročam, Kuz. (= M. Küzmič, Staroga i novoga testamentoma svete historije. V Starom Gradi. 1858. ali pa = Novi zakon. V Kosegi. 1848.; na podlagi kratice Kuz. se ne dá to razločiti, primeri mesta rečenega str. 887.) poročam (sic! Stavčeva pomota, kaj li?) bietet, asl. prědają. prejmeva *ἀπολαμβάνουεν*. luc. 21. 43., wo trub. pri-, dalm. (= Jurij Dalmatin. Bible. Wittenberg. 1584.) prejmljeva hat: asl. vřsprijemljevě. zapovēm *ἐπιτάσσω*. marc. 9. 25. für zapovėdam. kuz.: asl. veljå. skažejo *ἐνδείκνυται*. rom. 2. 15. für iskazujo. trub. dalm.: asl. javljajåto. oserb. pšindu *ѣрχуми*. io. 17, 13. nserb. pšidu u. s. w. vergl. Navratil 1. 2. 3. (= Navratil J., Beitrag zum studium des slavischen Zeitwortes. Wien. 1856. Te knjige mi ni bilo môči dobiti). es bedarf keines beweises, dass jene nsl. grammätiker irren, die den nsl. sprachgebrauch für ursprünglich halten. Kopitar 310. Metelko. 130. (Gledé na Kopitarja in Metelka smo se uverili iz že nave-

denih citatov, da tega ne trdita) vergl. Navratil 91. es lässt sich allerdings nicht läugnen, dass das verderbniss uralt ist, so finden wir schon in einem aus dem zehnten jahrhundert stammenden denkmal, in fris. I. 29 (= Monumenta frisingensia. Kopitar. Glagolita clozianus XXXV.—XLI): tebe poronso me telo (tebê porača me têlo) tibi commendo meum corpus. fris. III. 59. tebe, bose, poruso, uza moia zlouuez(a) (tebê, bože, porača vsa moja slovesa) tibi, deus, commendo omnia mea verba. fris. III. 1. jaz ze zaglagolo (jaz se zaglagolja) egō abrenuncio ahd. (= althochdeutsch) ich firsago, ih intago mih ich widersage mich, ich widersage, so dass wir uns nicht wundern können, wenn heutzutage porôčiti ipft gebraucht wird. auch izpovuede, izpouuede (ispovêdê). fris. I. 2. III. 26. ist confiteor, nicht confitebor, ungeachtet des: tebe choku biti izpovueden, izpouueden (hoka byti ispovêdnô, ispovêdnô bada ahd bihtic sîn [= beichtig sein]). fris. I. 7. III. 42, wie aus der natur der sache und aus dem. praes. der ahd. beichtformeln hervorgeht, als deren Uebersetzungen sich die nsl. darstellen.

Roma locuta est! Ne mislim sicer, da bi nasprotniki Miklošičevega mnenja morali „iurare in verba magistri“, če je ta „magister“ še tolik velik, ali to smemo zahtevati od njih, da mu ovržejo najprej zgodovinska fakta, katera navaja, ondaj smejo šele misliti na to, kakó bi mu z „raisonnementi“ izpodbili odločno trditev: „Es bedarf keines beweises, dass jene nsl. grammatiker irren, die den nsl. sprachgebrauch für ursprünglich halten.“ Sâma suha logika, dasi uporabljena še toli bistroumno, sploh ne velja nič v jezikoslovnih vprašanjih, kvečjemu more še bolj podkrepiti ali pojasniti druge itak tehtovite dokaze. Dasi velé, da slovnica ni nič drugega nego uporabljena logika, vendar bi delal nasilje jeziku, kdor bi hotel vsak slovníski pojav skladati s postulati logike; saj nam vsaka učna knjiga o logiki beleži premnogo slučajev, v katerih se jezik ne strinja s pravili, dognanimi po logiki. Je li jezik ondaj na krivem poti, ali so nauki logičarjev nedostatni, kdo bi se drznil odločiti? Jezike je ustvaril Bog, logika pa je človeška veda. Resnica pa je, da se v vsakem jeziku na podlagi logike dajó postulovati oblike, katerih dotični jezik nikoli rabil ni.

Nedoumno mi je n. pr., zakaj se na skrajnem vzhodu in zapadu glagol „bodem“, oblikovujoč prihodnjik, veže samó z nedovršniki (Mikl. »Syntax« 862. in 806.), a zdi se mi, da je to ostanek prastarega pravila slovanskega, in dokaz, da je bila raba dovršnikov kot prihodnjikov nekđaj tudi po Slovenskem bolj razširjena.¹⁾ Premnogo bi se dalo navesti takih vzgledov za nedostatnost lo-

¹⁾ Tudi tu je Miklošič pravo pogodil, trdeč l.-c. 773. in 774: »die Futurbedeutung der verba pft. scheint im nsl. an die bedingung geknüpft zu sein, da sie sich aus dem zusammenhange mit leichtigkeit ergebe.«

giškega dokazovanja v jezikoslovji. — Če pa vse to uvažimo in pomislimo, v katerih slovanskih jezikih rabijo dovršniki v pravem sedanjiku, namreč v novi slovenščini in v gorenji in dolnji srbščini — kaj ne da, res krasna družina ta trojica? — tedaj se pač ne moremo ubraniti rahlega nasmeha, čitajoč v »Zvonu« (l. X. št. 11.) razmišljanje, ki nas prepričaj o teoriji, nasprotni Miklošičevemu uku, čitajoč te-le stavke: »... imamo pa tudi prave sedanjike z golim dejanskim (faktiškim) pomenom, v teh nam pa služijo tudi perfektivniki. Kaj li je to, dejanski pomen? Dejanski pomen glagola imamo, če zamislimo dejanje samó, nerazdeljeno na začetek, vršitev in zvršetek, če si je predstavimo v jedni nerazdeljeni misli brez ozira na trajnost in rezultat tega dejanja, če konstatiramo goli faktum. *Priporočam se*, kadar navajam priporočilne momente, naštevam svoje prednosti in sposobnosti i. t. d.; če pa samó pri odhodu ali slovesu konstatiram željo, da bi rad ostal v blagem spominu, da bi rad videl, naj bi dotičnik náme ne pozabil, nego pri vsaki priliki se náme oziral in me podpiral i. t. d., tedaj se mu *priporočim*.« Podobnih primerov beremo še več. — Posito, sed non concessio, da stojé ti stavki v logičkem pogledu, usojam se vendar vprašati, ali niso razven nas in Lužičanov tudi drugi Slovani ljudje, ki »zamisljijo včasih kako dejanje samó na sebi, nerazdeljeno« i. t. d., a kakó to, da nikjer in nikoli ne rabijo dovršnikov v pravem sedanjiku? In Hrvatje in Srbi, ki vedno in vselej le govoré: »Priporočam se« in ne »priporočim se«, ali takó govoreč vedno hočejo s tem »navajati priporočilne momente« i. t. d. ali pa tudi časih pri odhodu ali slovesi konstatujejo željo, da bi radi ostali v blagem spominu? Po vsem tem je možen samó ta dilema: ali je nas Slovencev in Lužičanov razboritost toliko napredovala mimo drugih Slovanov, da mnogo bolje ustrezamo zahtevam logike, ali pa — in »dubito, an hoc verum sit,« bojim se, da bode tudi g. kritik moral pritegniti tej drugi eventualnosti — da je nas in Lužičane kakor v premnogih drugih stvareh takó tudi tukaj bolj logičkega (?) mišljenja naučila — nemščina. In če g. kritiku ta trditev naših slovníc od Miklošičeve počensí ni jasna, »bodisi, da mu je mišljenje takó močno izneslovenélo, ali pa ker je res, kar trdi on, namreč« da je ločiti sedanjik z durativnim pomenom od sedanjika z golim faktiškim pomenom, in v zadnjem slučaju da so tudi perfektivni glagoli dovoljeni, časih jedino pravi,« to se ne pomišljam niti trenutek, temveč pritrdim od vsega srca prvi možnosti, takisto pa odločno zanikavam drugo možnost, češ da bi slovansščina ali sploh kateri indoevropski jezik, izimši morda grščino in nemščino¹⁾ res kaj vedel o sedanjiku (pravem sevéda, ne aoristiškem) z 'golim faktiškim po-

¹⁾ Tu so nam na mislih izjeme kakor *živo* = *ich höre* = *slíhal sem*; o njih bodemo še govorili.

menom. Bodimo odkriti in ne izkušajmo izneslovenelo svoje mišljenje tajiti in je zakrivati z novo izumljenimi slovniškimi kategorijami!

Če se je tedaj v drugi izdaji Prešérnovih poezij verz: »Vam izročim prijatla drági máni!« izpremenil v: »Izročam vam« i. t. d., to je ta izprememba v slovniškem oziru brez dvojbe poprava; je li pa takovo ravnanje s tekstom starejših pisateljev sploh upravičeno, to je drugo vprašanje, gledé na katero se strinjam z mnenjem g. dr. M. Murka o tej stvári, izrečenim v »Zvonu« XI. št. 2. ter mislim, da nam treba najprej historiško-kritiške izdaje Prešérnovih poezij.

Laskam si, da sem povoljno rešil »pretežavno« vprašanje o rabi dovršnikov v pravem sedanjiku, vendar rad priznavam, da je moja zasluga pri tem silno majhna; zakaj storil nisem drugega, nego posegel v neizcrpni zaklad Miklošičeve jezičarske modrosti. Imeniten res ni posebno takov pôsel, toda neploden tudi ne. Zakaj monumentalna dela Miklošičeva, ki so pa lajkoma iz mnogih vzrokov skoro nedostopna, obilujejo kakor zlatonosni rudniki z bogato množico jezikoslovnih resnic, katere pa so često zakopane in zakovane; zazdeva pa se mi, da je zaslužnejše opravilo, izkopavati le-té resnice in jih potem podajati v primerni obliki, negoli slovničariti na svojo roko in po svoji glavi.

V. Bežek.

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

»Matica Slovenska.« Odbor »Matice Slovenske« je imel dné 15. m. m. sejo. Dotičnemu zapisniku posnemljemo, da izdá »Matica« letos nastopne knjige: 1. Letopis za leto 1891. Urednik prof. A. Bartel. Vsebina je že zagotovljena; bibliografiji se oblika nekoliko izpremeni. 2. Pegam in Lambergar. Spisal dr. Fr. D. Knjiga izide kot VI. zvezek »Zabavne knjižnice«. 3. Zgodovina Novega Mesta; spisuje prof. I. Vrhovec. Vseh knjih se bode tiskalo po 2400 izvodov. — Po nasvetu književnega odseka se sklène, da prične »Matica« izdajati obširnejšo »Slovensko zgodovino«. Delo bode vodil prof. Simon Rutar. — Izdavanje »Besede« se z ozirom na pričujoče razmerje definitivno opusti; takisto »Matica« občnemu zboru ne bode priporočila izdavanja znanstvenega lista, zlasti zato ne, ker se znanstvene razprave lahko objavljajo po raznih dosedanjih glasilih in ker so se doslej ponesrečili vsi poskusi, osnovati znanstven časopis slovenski. — Obči zbor bode še pred velikimi šolskimi počitki.

Slovenska čitanka za drugi razred srednjih šol. Sestavil in izdal dr. Jakob Sket, c. kr. profesor. II. V Celovcu, 1891. Tiskala in založila tiskarna družbe sv. Mohorja. Cena 80 kr. — Gospod dr. Sket je kakor znano jako pridén pisatelj slovenskih šolskih knjig. Priredil nam je nemško-slovensko slovnico, »Cvetnika« prvi in drugi del, slovensko berilo za V. in VI. gimn. razred, izdal leta 1889. »Čitanka« za prvi razred srednjih šol, letos pa te »Čitanke« drugi del, o katerem hočemo izpregovoriti nekoliko besed.

Ta čitanka podaja na 200 straneh male osmerke 160 beril, izmed katerih je 80 pesniške in 80 prozajiske vsebine. Kar se dostaje pesniškega gradiva, našli smo 38 lirskih pesmij, druge so pripovedne in naučne. Zdi se nam, da navedeno razmerje ne ustreza popolnoma zahtevam slovenske čitanke za drugi razred srednjih šol, zakaj znano je, da zanimajo mladino na tej stopinji izvestno bolj pripovedne nego liriške pesmi; želeli bi torej, da bi bil g. dr. Sket vzprejel več pripovednega pesniškega gradiva, izpustil pa nekaj lirskih pesmij, zlasti takšne, kakor jih čitamo pod štev. 25, 43, 47, 67, 79, 97, 99. To so pesmi nedovršene po vsebini in obliki in bi največ sodile v ljudskošolsko knjigo, ako jih — kar bi bilo seveda najbolje — popolnoma ne zavržemo.

Nasprotno pa moramo zadovoljno poudarjati, da iz večine vsi prozajiski spisi dobro ustrezajo duševnemu obzorju učenčevemu; nobeden sestavek ni takšen, da bi ga mladina ne mogla razumeti. Vender bi želeli tudi tukaj, da bi bil g. pisatelj izpustil nekatera berila, n. pr. »Samokres iz usnja« (14), »Pavliha« (84), »Kakó je preganjal birič Jurij kolero« (136) in recimo tudi »Žabi« (98), ker so ta berila po naših mislih dókaj malo vredna, brez pravega jedra in brez vsakega dovtipa.

Toliko o vsebini sámí; izpregovorimo sedaj o slovniški strani te čitanke. Najprej moramo opomniti, da smo našli nekatero pogreške, kar se dostaje rabe ločil in velikih začetnih črk; n. pr. »Aga! čuješ, greva na semenj!« (6., 5¹) namesto »Aga, čuješ, greva na semenj!« — »Prav tako, vrlí rojaki! poslušajte me!« (30., 102.) nam. »Prav tako, vrlí rojaki, poslušajte me!« ali: »Prav tako, vrlí rojaki! Poslušajte me!« — »Utolazi se! v vsaki skledici je še ostalo nekaj barve« (56., 16.) nam. »Utolazi se! V vsaki . . .« — »Pomozi ti Bog! si li truden?« (96., 2.) »Siromak! koliko pa imaš plače na dan?« (96., 7.) nam.: »Si li truden« in »Koliko pa imaš . . .« — »Pojdiva dalje! zapustiva ljubo domovino . . .« (98., 13.) nam.: »Pojdiva dalje! Zapustiva . . .« — »No, kaj je na tem? saj to ni nič huđeга« (102., 50.) nam.: » . . . na tem? Saj . . . huđeга«. — »Še to! izčisti mi . . .« (114., 44) nam. »Še to! Izčisti mi . . .«

O pravopisu omenjamo to-le: Pisatelj piše dosledno »njegovo veličanstvo« (40.) nam. obične oblike »Njegovo Veličanstvo«. V berilu 142., I beremo Octavijan, v istem berilu, 107 pa Kaligula. — Radeče (16., 78.) nadomesti z obliko Radeče (Miklosich, »Die Bildung der Ortsnamen aus Appellativen« sub radz). — G. pisatelj rabi oblike znova (60., 106) skratka (60., 186), sprva (68., 91) poleg z lepa (52., 37), s težka (124., 15), z lahka (124., 69); te oblike bi se morale prav za prav glasiti iz nova, iz prva i. t. d., ali vsaj iznova, izprva i. t. d. (Šuman, »Slov. slovn. za srednje šole« § 38). — Poleg udati (142., 80) beremo navdajati (142., 89 in 119); poleg vzbuditi (43., 44) vidimo obliko zveličar (44., 58), zdeti (komu priimek vzdeti 12., 14); poleg izkušnja, izboljšati, izgrešiti beremo zboljšati, zdatno, stegovati. — Namesto osoda (40., 82) bi pisali bolje usoda (prim. srbski usud in slov. usojeno mu je). — Do cela nepotrebno uvaja pisatelj sicer upravičeno, toda nenavadno obliko pesji nam. pasji (72., 190).

Migljaj (62., 12), grízljaj (94., 5) bolje migljaj, grízljaj (Šuman o. c. § 86., b, s, 2.). — Pri srednjih diminutivih končnica ni *ice*, ampak *ice*, *ce*, kakor tudi beremo pravilno okence (8., 46) poleg mestice (146., 17), gnezdice (4., 14). Tudi nam. pesmica (poleg pesenz) in živalica bi bilo bolje pisati pesenca, živalca (prim. Šuman o. c. § 97., II.). Namesto templjarji (36., 14) pišemo lepše tempeljnikí. — Mestnik jedn. po potu, na potu (46., 5 in drugje) in po dnevu (21., 3 in 72., 116) zdí se nam menj pravilen nego po potí, podneví; poslednje oblike upravičuje takó národna govornica kakor zgodovinska slovnica. Daj. jedn. gospoj (118., 48) nadomesti s pravilno obliko gospó. — Dvojinske

¹) Prva številka pomeni vselej berilo, druga pa vrsto dotičnega berila.

oblike ušesi (36., 76), pade na kolenu pred kralja, (22., 9), roki in nogi njegovega sinčka (30., 73) se nam zdé prisiljene in se tudi upirajo národni govoricí (Šuman, o. c. § 124., 2.). Namesto oblike *krajiši* čas (30., 62), ki je sicer slovniški upravičena, pišemo udomačeno *krajši*, kakor tudi národ govori. Po *gudovsko* (72., 74), po *modrijansko* (68., 65) ni pravilno; pišimo *gudovski*, *gudovsko* ali po *gudovskem*, *modrijanski*, *modrijansko* ali po *modrijanskem* (Šuman, o. c. § 126., 4). Takisto ni pravilno *pogosto* (na mnogih krajih), po *gostem* pa ni obično, torej pišimo *pogostoma*.

Osební zaimék tretje osebe jedn. sr. sp. tož. piše g. pisatelj pravilno *nje*, je poleg *ga* (30., 26 in 27; 62., 6; 76., 73 i. dr.). Ženske oblike *ji* za tretjo osebo dvojine tož. pa sploh ne rabi, nego piše pogrešno obliko *ju*. Poleg *ponje*, *skoznj*, *predenj* beremo *zase*, *nanje* (10., 11 brez naglaska), *náme*, *vánj* i. t. d.; pisati bi bilo že zaradi doslednosti *zase*, *nánje* i. t. d. — Vso premoženje (142., 60) je menda tiskoven po grešek. — *Cel* (36., 23) ni totus, nego integer; povsod bodi torej *ves*.

O glagolu nismo zapazili posebnih napak razven »narejenik« oblik začudjenje (24., 62), začudjen (140., 28), katerima se upira obča govoricá in kateri se nam vidita dôkaj prisiljeni, dalje poskrbjeno (24., 21.). Namesto *zasuka* (46., 198) in *očitoval* (129., 16) je pisati *zasuče* in *očital*. *Dovršnika odpustim* (22., 30) in *prepustim* (130., 15) nadomesti z *nedovršnikoma odpuštam* in *prepuščam*. Poleg tega vidimo nedoslednosti v rabi pomožnega glagola in glagolov sploh za dvojino ženskega spola; n. pr. pridete dve ščuki (67., 9 i. dr.) poleg državi si nasprotujeta (68., 104; sedeli sta (98., 9 i. dr.). Šuman (Slov. slovnica za srednje šole § 41 in § 50) učí, da so zadnje oblike pravilnejše, mimo tega so tudi ukoreninjene v národu; sploh bi želeli, da bi se bil gosp. pisatelj odločil za to ali óno obliko.

Gospod pisatelj rabi *zadej* (76., 62) in *vzadi* (46., 96; 72., 21 i. dr.) in *spodaj* (132., 79). Te oblike naj se glasé *zadi* (Šuman, o. c. § 147., 4, a) in *spodí* (Miklosich, »Etymolog. Wörterb.« sub *pod* 1.). Namesto *iz kmetov* (76., 3), v *pristavi* (46., 141) in *nad sovražnika* (106., 84) stoj *s kmetov*, *na pristavi*, *na sovražnika*. Pri obliki *v jeseni* (24., 88 in 100, 13) je predlog odveč, ker *zadošča* zgolj mestnik *jeseni* kakor *spomladi*, *časih*.

Gledé na besedni red, zapazili smo nastopne hibe: »Zjutraj . . . pride iz luknje gret se« (72., 120) nam. »Zjutraj se pride iz luknje gret«. »On pride brit ga« (80., 12), prav: »On ga pride brit«. »Da ji bosta izpolnila jo« (94., 37), prav: »Da ji jo bosta izpolnila«. »Nekdaj gresta . . . po hosti izprehajat se« (106., 36), prav: »Nekdaj se gresta po hosti izprehajat«. »Zastonj je poskušal . . . pregovoriti ga« (110., 24), prav: »Zastonj ga je poskušal pregovoriti«. »Ki je . . . prišel opravičevat se« (142., 53), prav: »Ki se je prišel opravičevate«. Tudi vidimo stavke kakor: »Ker znal je« (32., 13) nam. »Ker je znal«; »Kjer mu zvesta družica valí« (8., 59) nam. »Kjer mu valí . . .«. »Ker je pa njemu sir in surovo maslo dišalo . . .« (10., 36) nam. »Ker sta pa njemu dišala . . .«. Takšne napake se ponavljajo jako pogostoma.

Omeniti nam je končno še nekaj pogreškov proti jezikovni čistoti. Namesto *sesti* in *leči* piše g. pisatelj dosledno *vsesti se*, *vleči se*; nam. pravilnega *oditi*, *napotiti se*, *odpraviti se* (sich begeben) beremo *podati se*, kar je prav tisto, kar *udati se* (sich ergeben). Neslovenski se glasí stavek: »Ali mi *znaš* povedati« (140., 51) namesto: »Ali mi *moreš* povedati.« — *Slediti* pomeni samó *spüren*, ne *folgen*, torej stavek »pesni sledijo po vrsti« ni pravilen *Ubogati* namesto *slušati* je hud germanizem, takisto *mutast* (102., 16) namesto *nem*, *zakvakati* (98., 20) nam. *zaregljati*. Oblika *možat* (104., 13 in 110., 58) ne pomeni *männlich*, ampak *reich an Mann*, kakor se je to že pogostoma poudarjalo. Nadomesti jo z obliko *moški*. — *Vojna* (110., 63) ni *das Heer*, temveč *der Krieg*.

Kakor je razvidno iz teh opomenj, ima dr. Sketova »Čitanka« dôkaj napak, sicer pa radi priznavamo, da je jezik večinoma lep, pravilen, da so berila ponajveč skrbno

izbrana, blažena in poučna, takó da bode knjiga rabila jako dobro. G. pisatelju želimo, da bi i dalje izvrševal lepi svoj namen in mladini naši podajal zdravega in primernega berila na vseh stopinjah srednjih šol slovenskih. △

Nova izdaja Vodnikovih pesmij. Kakor čujemo, pripravlja »Družba sv. Cirila in Metoda« ceneno zbirko Vodnikovih pesmij, prirejenih za prosto ljudstvo in mladino. Uredil jo bode natanko po izvirniku g. ravnatelj *F. Wiesthaler*. — Veselo pozdravljamo to namero rečene družbe, ker se bode takšna potrebna zbirka Vodnikovih pesmij do dobra udomačila v preprostem národu in tudi lahko dajala v roke naši mladini, kar dosihdob pri »Matičini« izdaji iz jasnih razlogov ni bilo mogoče.

Pedagogiški letnik. IV. leto. 1890. Uredil *Fr. Gabršek*. Izdalo in založilo „Pedagogiško društvo v Krškem.“ V Ljubljani. Natisnil I. R. Milic. — Ta lična knjiga, katere smo omenili že v poslednji številki, obseza na 274. stranéh raznovrstne sestavke pedagoško-znanstvene vsebine. Najprej razpravlja *Fr. Gabršek* v teoretiškem delu o jezikovnem pouku v ljudski šoli, opiraje se na najboljše spise domačih in tujih pedagogov, kakor tudi na dolgoletno svojo izkušnjo. Ves spis je jako pregledno razdeljen na sedem poglavij, ki obravnavajo govorne vaje, čitanje, berila, uporabo beril, slovnico, pravopis in spisje. Gospod pisatelj namerja svoj točni, koreniti in strokovnjaku izredno zanimivi spis spopolniti s praktično razpravo o jezikovnem pouku in mu končno dodati zgodovinski pregled o razvoji jezikovnega pouka našega. — Drugi spis iz peresa *Jos. Bezljaja* „Navod k početnemu risanju in oblikoslovju“ je jako zaslužno delo, saj je prvo te stroke v pedagoški književnosti slovenski. Ker je zaradi prevelikih stroškov pri nas malone nemogoče izdati izvirno risarsko zbirko, odločil se je g. pisatelj za Grandauerjevo zbirko, katero pojasnjuje po vseh nje dvanajstih zvezkih. Nató čitamo še izvirno metodiško razpravo o oblikoslovju; pisatelj se je potrudil, da je pisal kolikor móči poljudno, samó želeli bi, da se je držal Celestinove terminologije, katera se nam vidi v mnogem oziru lepša in prikladnejša od Lavtarjeve. — V nastopnem spisu „V šolski delarni“ razpravlja g. *Andrej Žumer* zgodovino ročnega dela, pripoveduje, kakó je sedaj razširjeno ročno delo, poroča o ročnem delu s pedagoškega stališča in priobčuje nekoliko podatkov o šolski delavnici na II. mestni ljudski šoli v letu 1888/9. — Nató čitamo spis „Iz risarske izložbe v Norimberku“, katerega je sestavil *J. Bezljaj*, in napósled istega pisatelja jako umestni spis „Vpliv prirode in hrane na zdravje človeško.“ — Šesti sestavek „Pedagogiškega letnika“, sestavil *I. L.* odpira pogled na pedagoško polje leta 1889. in 1890; nastopna sestavka (spisal *Fr. Gabršek*) pa poročata o „Prvi slovenski stalni učilski razstavi“ na Krškem in o delovanji „Ped. dr.“ v četrtem letu svojega obstoja. — Kakor je razvidno iz tega tesnega pregleda, podaja „Pedagogiški letnik“ učitelstvu slovenskemu. toli zanimivega in zajedno koristnega berila, da bi zaslužil neumorno delavni odbor izvestno več podpore, nego je ima doslej. „Pedagogiški letnik“ je lepa priča, kakó živo se bavijo učitelji slovenski s strokovno književnostjo slovensko, in zató pozdravljamo ta „Letnik“ prav takó veselo, kakor bomo pozdravili vse naslednike njegove, katerih daj Bog še mnogo število!

»**Domovina**« se bode zval nov politiško-gospodarski list, kateri prične izhajati začetkom tega meseca v Celji. Izdajatelj in urednik mu bode *Dragotin Hribar*, tiskar v Celji. Izhajal bode po dvakrat na mesec in stal do konca tega leta le jeden goldinar. List, čegar potrebo so spoznali ondotni svetni in duhovni voditelji národovi, prinašal bode celjske, spodnje-štajerske in slovenske novice sploh, na kratko poročal o dogodkih v Avstriji in po širnem svetu; gojil pravo avstrijsko domoljubje, priporočal verno, krščansko življenje in poudarjal v zvezi s temi načeli slovensko zavednost in rodoljubje. S politiko se bode bavil le toliko, kolikor zahtevajo ondotne posebne razmere. Neupra-

vijčne napade nasprotnikov na slovenske zavode in domoljube bode zavračal vselej krepko. Prva številka izide to soboto. Naročnina se pošilja g. Dragotinu Hribarju v Celji.

Slovensko gledališče. Meseca malega travna so bile še tri predstave na korist glavnim igralkam in igralcem »Dramatičnega društva«. Ker so se predstavljale zgolj znaue igre in se je igralo v obče točno in dobro, zadoščaj, ako jih samó zabeležimo. Predstava dne 5. malega travna: »Gospá, ki je bila v Parizu«; veseloigra v treh dejanjih, po Moserji poslovenil J. Gécelj, bila je na korist gospé *Borštnikovi* in gospodu *Sršenu*; predstava dne 12. malega travna: »Bisernica«; igrokaz s petjem v dveh oddelkih, poslovenjen po C. pl. Holteyevi »Die Perlenschnure«, na korist gospé *Danilovi* in gospodu *Danilu*; predstava dne 19. malega travna: »Zapravljujec«; čarobni igrokaz v treh dejanjih, spisal Ferd. Raimund, poslovenil Josip Ogrinec, na korist gospodičini *Nigrinovi* in gospodu *Perdanu*. Dasi je bil čas gledališkim predstavam že jako neugoden, vender so vse tri igre privabile obilo občinstva, ki je živahno in presrečno pozdravljalo dotične igralko in igralce. Jasno smo se prepričali prav pri teh poslednjih predstavah, kakó obljubljeno je gledališko osehje občinstvu našemu; upamo, da se tudi v prihodnji gledališki dóbi v ničem ne izpremeni to prijazno razmerje!

Koncert »Glasbene Matice.« Zabeležiti nam je lep pojav na glasbenem polji slovenskem. Dočim ustrežajo pevski zbori po slovenskem le potrebam društvenega življenja, popel se je glasbeni naš zavod do pravega umetnostnega koncerta. Novoosnovani pevski zbor, katerega je vodil g. dr. Gross, pel je pri prvem nastopu svojem dne 18. malega travna tri skladbe, namreč Nedvédove »Vojake na poti« in »Slovensko deželo«, Foersterjevo »Slavo Slovincem« in Vilharjevo »Slovó«. — Pevskemu zboru se je pridružil operni pevec g. J. Nollí. Pel je dve pesmi, dve operni ariji in samospev v Vilharjevem »Slovésie« s krepkim, toda ljubko ublaženim in mojsterski izvežbanim glasom. — Obširnejše poročilo nam je došlo za to številko prepozno.

II. izkaz darov za Prešernov spomenik. Prenesek . gld. 164'35

Gosp. ces. svetnik Ivan Murnik, dež. odb. i. t. d. v Ljubljani	10'—
„ dr. Jernej Zupanec, c. kr. notar v Ljubljani	10'—
„ I. L., c. in kr. stotnik nabral pri gg. častnikih v Komornu	8'50
„ dr. Fr. Detela, c. kr. gimn. ravnatelj v Novem Mestu	5'—
„ dr. Benj. Ipavec, zdravnik v Gradci	50'—
„ Ivan Vilhar v Ljubljani	20'—
„ M. Valjavec, kr. prof. v Zagrebu	3'—
„ K. Žagar, dež. blagajnik v Ljubljani	10'—
„ dr. Fr. Munda, odvetnik v Ljubljani (podpisal 50 gld.)	10'—
Slavno upravníštvo »Nove Soče« v Gorici	2'—
Gosp. Jožef Rustia, c. kr. nam. gozdni oskrbnik na Mljetu (Dalm.)	2'—

Skupaj . gld. 294'85

Mimo tega sta podpisala gg. Janko Kersnik, c. kr. notar na Brdu in dr. Ivan Tavčar, odvetnik v Ljubljani, vsak po 50 gld.

»Cithara octochorda«. — V Zagrebu je leta 1757. izšla zanimiva knjiga »Typis Antonii Reiner, Inclyti Regni Croatiae Typographi Privilegiati,« katera je naslovljena: »Cithara octochorda, seu cantus sacri latino-croatici, quos in octo partes pro diversis anni temporibus distributos, ac choralí methodo a donatos, pia sua munificentia in lucem prodire iussit alma, et vetustissima Cathedralis Ecclesia Zagrabienensis.« — Fol. p. 358. — Knjigo krasí lep predgovor „ad pastorem et populum“ o glasbi, v katerem se posebno naglašá vpliv petja na vse stvari, najbolj pa na človeka in na njega notranjost. Posebno povzdiguje cerkveno petje srce k Bogú, zató se pa nagovarjajo duhovni

pastirji, naj vzpodbujajo národ za pobožno petje, in če bi „litterarum gnari“ večkrat prepevali svete pesmi, izvestno bi zajemal „totius populi os et animus unitus magnam vitae et morum bonitatem in Ecclesia.“ Opominja knjiga posebno domače plemstvo, naj se ne sramuje cerkvenega petja; spominja ga pradedov njegovih, kateri so radi prepevali v cerkvah. Očita plemstvu, da ne dohaja v nedeljo k maši: njegovi dedje niso čepeli ob praznikih domá „velut vespertiliones in speluncis“, nego so „et urgente sole et turbide tempestatem aut large aquam pluyente Caelo ad templum Parochiale accelerarunt“ in vernike vzpodbujali s pobožnimi pesmimi.

Knjiga je urejena dobro ter začenja z adventnimi pesmimi, in sicer takó, da je najprej adventna latinska maša, za njo so adventne latinske pesmi, in končno največ hrvaški prevodi teh pesmij. Nekaj je tudi izvernih. Jezik je vsem kajkavščina, a vsaki pesmi je priložen napev, napisan z gregorijanskimi sekiricami. Ta knjiga je lani prav dobro rabila profesorju taborske gimnazije, izvrstnemu poznavalcu cerkvene godbe K. Konrádu, kateri je napisal v »Věstniku kr. česke společnosti nauk« obširno razpravo: »Hymnologie staroharvátska«. On je analiziral na drobno pojedine napeve te knjige in dokazal, kakó se mnogi opirajo na hrvaško národno pesem. Sevéda je vplival nánje tudi rimski koral, kar se tudi pozná, zakaj napevi, v katerih gospoduje koral, ti so dostojanstveni, resni, óni pa, v katerih prevladuje národna pesem, gibkejši, živahnejši.

Odkar se je ustanovila zagrebška škofija, in do dné 12. listopada 1788. leta je imela zagrebška škofija poseben, star zagrebški obred, katerega je ondaj zamenil rimski. Toda »Cithara octochorda« nam predstavlja pesmi, katere so se popevale pri službi božji, dokler je še gospodoval stari obred. Zató je pa tudi izvestno lep spomenik iz minulosti. Za nas Slovence je posebno zanimiva, ker nam je ohranila staro slovensko cerkveno pesem z napevom, katera se bere na konci adventnih pesmij na str. 71. Slóve takó-le:

J

A-ger na lo-vu shra-ja vtim 'Tro-nu ne-besh-kim,

v ne-be-fih se spre-ha-ja fa-ma fve-ta 'Troy ca s'nim.

»Eno ferno loviti is nebes je poslan,
ta lovez je en Angel Gabriel imenovan.
Ta svejti Jager spēstri perute pífane,
inu ferno dotezhe Marija imenuje.
Jager v roshizh fapiska, en leip glas vunkaj spusti,
zhefena fi Maria, gnade fi polhna ti.
Gospud Bug ta je ftabo, fegnana Maria,
ti mej vfemi fenami fama fi isvolena.
Maria fe prestrashi, lete shtime Bosye,
inu misli pozhafi, kaj je tu feno zhefenyne.
Angel k' Marij pravi, nikar fe ti nebaj,
ti si gnado dobila, ta vus fveit bu porod tui.
Pole ti bosh spozhela is Duha Svetiga,
nam bosh Sinka rodila Jefusha felniga.

Pres moshga ga bosh spozhela, pres madefa vfiga,
 kateriga femla nu nebu obsezhli nimugla.
 Maria zhifita Diviza se nisku perkloní,
 pravi: ó Bug ifidife toja vola nad menoí.
 Pole jest fem ta dekla moíga Gospud Boga,
 is ferza mu favupam milofzti gnade niega
 Angel kei ie to peisem taku leípu fapeil,
 gorie sletel vnebefa, od Marije slovu vseil.
 Maria Mati Bofia profi Boga fa nas,
 da niega milofst gnada bode vfelei per nas. Amen.◊

Pesem je res prav originalna, kakor tudi druge kajkavske, takó n. pr. óna adventna na str. 66., katera se začenja takó:

»Tichizhe lepo zpevaju, k — nochi na gneyzda fzedaju,
 vjtro ranu ífchu hranu, ízebranu,
 takova pticza bil bi ja, ki zpevan, zdrava Maria.◊

Ali pa óna »o konci svetá« (str. 231.):

»Szunczeti vech onda, fzetילו nebude,
 arti z-chernem platnom, vfze zakrito bude« i. t. d.

Ali je med njimi tudi prav preprostih, kakor n. pr. »božična« na str. 115.:

»O! blafene te perfzi, ó blafeno mleko!
 koje bude lyublyeno k fzebe Dete vleklo.
 Oh! dabimi, oh dabi! neg kapliczu vzeti:
 od mlekeka, Marija tvojege imeti,
 Nebi gladna po fzetu Duffa má bludila:
 negbi fzita do volye, Jefuffu fzlufila.◊

Pa kaj ni takó lepa in nedolžna ta vrstica:

»ó fzerdze! ó lyubav! ó Jefuffek moy,
 ó fzlátka Maria! nay budem ja tvoje.◊

Čudno je, da se je nekaj tedanjih cerkvenih pesmij (n. pr. »Pofzlan je Angel Gabriel« str. 67., posebno pa óna znana: »Narodil fze je kraly nebezki« str. 130.) do danes skoraj povsem neizpremenjenih ohranilo med národom hrvaškim. O óni slovenski: »Jager na lovu shraja i. t. d.« menim, da se je doselila z Dolenjskega in da je starejša od leta 1757., ker je izvestno prešlo nekaj časa, predno je z Dolenjskega priromala v Zagreb in se ondu udomačila.

Fanko Barle.

»Pomladanski glasi« posvečeni slovenski mladini. Uredil in založil *Cirilski*. V Ljubljani, 1891. Tiskala „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani. Mala osmérka. Stranij 120. Na prodáji v „Katoliški bukvarni“. Cena mehko vezanim 30 kr., trdo vezanim 40 kr. V sebiná: Angelskemu mladeníču. Pesem. *A. Medved*. — Sveti Alojzij Gonzaga. Življenjepís. *Ž. Benkovič*. — Pozabljeni cvetici. Pesem. *M. Opeka*. — Mlado življenje. Slika. *A. Rozan*. — Pastirček Miha. Pesem. *Tone Korinjski*. — Sirota. Povest. *Podgrajski*. — Planiki. Pesem. *V. S.* — Čudno drevó. Povest. *V. Steska*. — Pred pomladjo. Pesem. *A. Medved*. — Marija pomočnica. Povest. *A. Stroj*. — Utopljeni zvon. Pesem. *V. S.* — Na počivalu. Slika. *V. Jakelj*. — Dedek. Pesem. *Tone Korinjski*. — Cerkvica v gozdu. Povest. *Ž. D.* — Nagrobne misli. Pesem. *A. Medved*. — Alojzijeva slavnost. Dramatičen prizor v dveh dejanjih; sp. *Ž. D.* — Volk. Prizor za deco; spisal *A. Medved*. — V Rim! Šaljivo-resna igra v dveh prizorih; spisal *Ž. D.* — Ta ukusno tiskani, cenéni in zlasti za darila mladini ljudskih šol o raznih prilikah in za šolske knjižnice zeló primerni zabavnik priporočamo kár najtopleje zaradi zdrave vsebine in posebno še zató, kar nam je

omenjeni prvi samostojni književni plod vrlih ljubljanskih gospodov bogoslovcev vesel dokaz, kakó se bodoči duhovni učitelji národovi zavédu in uspešno bavijo z jezikom njegovim. Trdno upajoč, da njih prvi srečni poskus ne ostane samec, nego da bode imel še srečnejših naslednikov, kličemo mladim domoljubom: Živeli! — r —

† **Jurij Eisenhut.** Dne 2. malega travna so izgubili Hrvatje tudi Slovencem dobro znanega skladatelja *Jurija Eisenhuta*. Pokojnik se je porodil leta 1841. v Zagrebu, kjer je že v mladosti kazal lepo nadarjenost za godbo. — Ker ni dobil podpore, da bi šel na konservatorij na Dunaj, vadil se je marljivo sam, in se je šele dókaj let pozneje pri prof. Storchu na Dunaji učil kontrapunkta. Mnoge njegove skladbe so obljubljene tudi Slovencem. Zložil je obilo četverspevov, plesnih skladb, tri uverture in dve operi: »Sejслав Ljuti« in »Petar Bačić.« Najizvrstnejša njegovih večjih skladb je »Seljanka«.

Pokojnik je bil izvrsten učitelj in pevovodja. Bodi mu blag spomin tudi v Slovincih! — e.

»**Stenograf.**« Došla nam je prva številka tega lista, katerega izdaja hrvaško stenografsko društvo v Zagrebu. Urednik mu je prof. *Kr. Magdič*. »Stenograf« izhaja vsak mesec razven meseca vélikega srpana in meseca kimovca ter veljá za vse leto 2 gld., za dijake 1 gld. Priporočamo ga vsakomur, kdor se zanima za stenografijo hrvaško.

O »**Matici Hrvaški**« poroča »Vienac«, da so nje knjige popolnoma razprodane. To leto tolikanj povprašujejo po njih, da bi se moglo razpečati še kakih 500 knjig, dasi jih je bilo tiskano več nego prejšnja leta. Pričakovalo se je sicer, da se bode število »Matičinih« članov izdatno pomnožilo, ker je izdala »Matica« obilo lepih knjig, ali da se bode oglasilo toliko novih članov, temu se ni nádejal nihče.

Hrvaško pevsko društvo »Kolo« v Zagrebu je dne 13. m. m. v prostorih »Hrvaškega doma« izvajalo prekrasno in veličastno delo »Messa da Requiem« ali »Messa Manzoni«, katero je spisal genijalni umetnik Giuseppe Verdi v spomin smrti slavnega italijanskega pesnika Aleksandra Manzoniija. Govorčec o tej produkciji, pravi »Vienac«, da je pokazalo »Kolo« z moškimi in ženskimi zborom svojim, kakó upravičeno se smé ponášati z imenom prvega hrvaškega pevskega društva: »Kolo je z ono glasbeno produkcijo oslavilo ves národ hrvaški in kár najdostojneje rešilo kulturno svojo nalogo, pokazavši vsi Evropi, kakó visoko stoji Hrvaška na polji glasbe.«

Spomenik Milutinoviču. V Sarajevu se je ustanovil odbor, kateri namerja postaviti spomenik srbskemu pesniku Simi Milutinoviču Sarajliji, porojenemu dne 5. vinotoka 1791. leta v Sarajevu, umršemu dne 30. grudna 1847. leta v Belem Gradu. Osnovati hočejo o stoletnici Milutinovičega rojstva tudi ustanovo, iz katere se bodo podpirali srbski vseučiliščniki. — Simo Milutinovič slovi zlasti zaradi svoje »Srbijanke«, kjer je verno opeval vse junake, kateri so se od leta 1804. do leta 1815. borili na srbskih bojiščih.

Tristoletnica Komenskega. Prihodnje leto bode tristo let, odkar se je porodil Jan Amos Komenský, slavni slovanski pedagog, kateri je odmeril pot vsi denašnji vzgoji. Tristoletnica se bode praznovala jako slovesno; i v Pragi i v Berolinu se je osnovalo društvo, katero hoče skrbeti zlasti za to, da izidejo Komenskega zbrana dela. Češka akademija znanostij in umetnostij je razpisala nagrado 1000 gld. za najboljši spis o Komenskem; »Matica Česká« izdá obširnejši životopis, »Matice lidu« pa poljuden spis o Komenskem. Moravsko učiteljstvo mu hoče v rojstvenem mestu Preravi postaviti spomenik.

Listnica. — I. F. Prosite nas, naj Vam odgovorimo naravnost, ker bodo »morda« pomagale naše besede. Govorimo torej! V prvi pesmi »Na kapelo pri studenci« pravite:

»Pride li še čas kedaj,

Da bi v senci tu počival —«

(tega sevéda ne vemo)

»Ter poslušal sladki glas
Zlatih kapljic padajočih,
Ki so me mladostni čas
Čutov zdravile prevročih —«

prav kakor slavne Hoffmannove kapljice za želodec! Ali ozdravile Vas niso, vsaj »prevročih« čustev ne! — Pri drugi pesmi, ko ste začeli »z tujih gor zvoženje«, čakali smo radovedni, kaj se je zgodilo potem, in res, zvedeli smo prevažno novico, da ste se spomnili domovja svojega! Takšen spomin je izvestno lep, ali v tej obliki ni lep!

»V slovó si listič mi poslala;
Da naj ne hodim k tebi več
Si mi odločno ukazala —
Prebral sem list — se ne solzeč.«

Takó je prav, to je vsaj moški, da se niste solzili!

»Ukazu čem pokoren biti« —
recimo primeroma takó, kakor svoje dni Prešéren —

»Le danes naj še ne veljá,
Le danes sem še moral priti
Ti vrnit, draga, listič ta.«

To je že menj moški, poleg tega je pot nepotreben. Ali ni nobene pošte, kjer biva Vaša »draga«?

»V omaro svojo si ga shrani,
Da vedno ti pripravljen bo.
Glej, listič enkrat napisani
Ti služi večkrat še ,v slovó'!«

Pikre so res te besede, žal, da niso Vaše! Iskreno Vas prošimo, da bi tudi Vi po vzgledu svoje »drage« napisali listič, s katerim bi se pa za vselej poslovili od — poezije! — Dragobrät (»Verna moja spremljevalca«): Nerabno. — Ogin. Balada je preširoko izvedena, konec popolnoma neutemeljen. Vender je oblika dôkaj dovršena, in zato upamo, da nam pošljete še kaj boljšega. — Miroselški. Da nam prija Heinejeva pesem »Thalatta« dosti bolj nego Vaše »Morje«, to ni nič čudnega. — Pesem »Brez trnja« je preobširna za lirisko pesem, po nekod tudi nejasna, sicer pa misel ni slaba. To pesem izkusite preurediti in nam jo vrnite o priliki. — Travnški. Poslana pesem je brez sléharne vrednosti. — Miroslava. Zaman smo si belili glavo, zakaj ste imenovali pesem »Pomilovanje«. Kvečjemu Vam moramo izreči mi svoje pomilovanje, da je ne moremo porabiti. Navzlic najboljši volji ne! — L. Ch. v Lj. Naznanite nam svoj naslov! G. I. S. v Z. Vaš spis pride na vrsto, kakor hitro bode mogoče. — G. A. F. v M. pri Sl. G. Za danes ni bilo prostora; morda že prihodnjič. Da ste nam zdravi! —

Dohaja nam dôkaj pošiljatev (zlasti pesmij) brez podpisanega imena. Ker mora uredništvo vender vedeti, kdo je dotični pošiljatelj, zato izrekamo, da se odslej nikakor ne bomo ozirali na brezimne dopise.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik**. — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar**.
Upravništvo „Národna Tiskarna“ Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.